

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií



Adéla Odvářková

**Pečovatelé o opuštěná zvířata jako specifický typ dobrovolníků:
vliv vztahu se zvířaty na konstrukci identity**

Bakalářská práce

2016

Autor práce: **Adéla Odvářková**

Vedoucí práce: **Mgr. Barbora Spalová, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2016**

Biografický záznam

ODVÁRKOVÁ, Adéla. Pečovatelé o opuštěná zvířata jako specifický typ dobrovolníků: vliv vztahu se zvířaty na konstrukci identity. Praha, 2016. 59. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Barbora Spalová Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá dobrovolnými pečovateli o opuštěná zvířata v institucionálním prostředí útulků a konstrukcí jejich identity v souvislosti se zvířaty. V teoretické části se autorka opírá o teorie konstruování identity a role zvířete v sociologii a naší společnosti. Práce zpracovává sedm kvalitativních rozhovorů s lidmi, kteří pečují o opuštěná zvířata v rámci konkrétních organizací. V praktické části se autorka kromě představení institucí a konzultantů výzkumu věnuje analýze nasbíraných dat. Vztah pečovatelů se zvířaty se začal utvářet již během dětství a dále se utužoval skrze jejich pomoc opuštěným zvířatům. Tento vztah měl vliv na to, že se rozhodli plně věnovat péči o zvířata v konkrétním útulku. Tato zkušenost následně byla důvodem vytvoření nových vlastností a postojů, které vnímají jako nezbytnost proto, aby mohli tuto činnost vykonávat efektivně. A to hlavně emocionální odstup a přijetí faktu, že nelze zachránit každé zvíře. Rovněž měla vliv i na sociální stránku pečovatele z hlediska interakce s ostatními lidmi a zhoršení vztahů s nimi. Člověka vnímají jako příčinu toho, proč zvířata trpí. Prostřednictvím odlišení se od jedinců, kteří se dle jejich názoru nechovají kde zvířatům dobře konstruují svou vlastní identitu. Pomoc opuštěným zvířatům se stala nedílnou součástí jejich života. Bez ní už si svou existenci nedokáží představit.

Abstract

This thesis deals with voluntary carers for abandoned animals in the shelter and the construction of their identity in animal-interaction context. In the theoretical part, the author relies on the theory of constructing the identity of the animal's role in sociology and in our society. This thesis processes seven qualitative interviews with people who care for abandoned animals within specific organizations. The practical part is, except for introducing the institution and consultants, focused on the data analysis. The caregiver's relationship with animals began to form during childhood and further tightened through their help abandoned animals. This relationship had an impact that they decided to fully focus on taking care of animals in a particular shelter. This experience was the reason to create new abilities and

attitudes that are necessary for doing this work effectively. Aspecially emotional detachment and accepting the fact that you cannot save every animal. It also had an impact on the social aspects of the caregiver in terms of interaction with other people and worsening relations them. Human is perceived the reason why animals suffer. Through differentiation from individuals who, in their opinion, do not behave well to animals construct their own identity. Help abandoned animals has become an integral part of their lives. They cannot imagine their existence without it.

Klíčová slova: Human-Animal Studies, antrozologie, identita, dobrovolnictví, útulek, pes, kočka, ochrana zvířat

Key words: Human Animal Studies, anthrozoology, identity, volunteering, shelter, dog, cat, animal protection

Rozsah práce od úvodu po závěr: 93 991 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13.5.2016

Adéla Odvářková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce Mgr. Barboře Spalové Ph.D., která podpořila mé nápady a vedla mě tím správným směrem. Dále děkuji všem svým konzultantům za jejich ochotu vyprávět mi o své dobrovolné činnosti a vztahu ke zvířatům. Taky děkuji své rodině za jejich podporu při studiu a taky, že díky nim jsem mohla vyrůstat ve společnosti zvířat.

Teze bakalářské práce

Pečovatelé o opuštěná zvířata jako specifický typ dobrovolníků: vliv vztahu se zvířaty na konstrukci identity

Carers for abandoned animals as a specific type of volunteers: the influence of the relationship with the animals on the construction of identity

Klíčová slova: Human-Animal Studies, antrozologie, identita, dobrovolnictví, útulek, pes, kočka, ochrana zvířat

Key words: Human Animal Studies, anthrozoology, identity, volunteering, shelter, dog, cat, animal protection

Námět práce

Jaké zkušenosti či události v průběhu života pečovatелů o opuštěné psi a kočky formovaly jejich vztah ke zvířatům a rozhodnutí se v oblasti opuštěných zvířat angažovat na institucionální úrovni. Dále mě zajímá tak tuto zkušenost hodnotí sami respondenti ve směru pohledu na zvířata a vlastní identity a života.

Výzkumné otázky

- Jak pečovatелé o opuštěná zvířata interpretují situace/události/zkušenosti, které formovaly rozhodnutí dobrovolně pomáhat opuštěným zvířatům?
- Jak definují svou dobrovolnou činnost? V čem spočívá jejich motivace?
- Jak interpretují změny v jejich životě poté, co se začali plně angažovat v organizacích na pomoc opuštěným zvířatům?
- Jaký status má v jejich očích zvíře?
- Lze mezi jednotlivými identitami najít společné prvky? Jaké?

Předběžná struktura práce

V teoretické části bych se ráda věnovala problému konstruování identity a faktorům, které v tomto procesu hrají roli. Následně bych se zaměřila na pojetí zvířete v sociologii a jeho roli ve společnosti. V metodologické části vymezím výzkumný problém spolu s výzkumnými otázkami a rozeberu metodologii, kterou pro svůj výzkum použiji. V praktické části bude samotná analýza rozhovorů a interpretace dat z nich získaných. V závěru shrnu odpovědi na výzkumné otázky, které jsem si položila, tedy jaký měli jakou roli hrálo zvíře v životěch mých informátorů a jaký, způsobem je ovlivňovalo.

Metodologie

Tento výzkum by měl prováděn pomocí kvalitativních metod, pravděpodobně pomocí epizodického rozhovoru, který v sobě kombinuje prvky narativního rozhovoru a rozhovoru pomocí návodu. Respondent tak dostane možnost mluvit o těch tématech, která jemu připadají důležitá a mě naopak tato varianta poskytne oporu v seznamu otázek a témat, která bude zase relevantní pro můj výzkum. Ráda bych respondentům položila stejné základní otázky, ale zároveň jim nechala určitou volnost. Pro analýzu dat využiji otevřené kódování, díky němuž budu moci poznámky zorganizovat pomocí kategorií a interpretovat získaná data.

Návrh literatury

ALGER, Janet M., and Steven F. Alger (1997) “*Beyond Mead: Symbolic Interaction between Humans and Felines.*” *Society & Animals* 5

ALGER, Janet M., and Steven F. Alger (1999) “*Cat Culture, Human Culture: An Ethnographic Study of a Cat Shelter.*” *Society and Animals* 7

BAUMAN, Zygmunt a Tim MAY. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. Studijní texty. ISBN 978-80-7419-026-1.

FRAŇKOVÁ, Slávka. *Zvíře jako partner a průvodce člověka: sborník ze semináře konaného ve dnech 12. až 14. září 1997 ve Slapech nad Vltavou*, Praha: Archa, 1999.

Giddens, Anthony a Philip W. SUTTON. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 2013, ISBN 978-80-257-0807-1

HEJHALOVÁ, I. (2004): Jak štěkají psi a lidé. *Biograf* (34): 105 odst. Dostupné na adrese: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3403>

Müllerová, Hana a Vojtěch STEJSKAL. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013. Společnost. ISBN 978-80-200-2317-9.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 2. vyd., rozšířené, přepracované. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

NEUMANN, Sandra L. *Animal Welfare Volunteers:: Who Are They and Why Do They Do What They Do? Anthrozoös* [online]. [cit. 2016-05-08]. ISSN 1753-0377.

Reed P. B. and Selbee K. L. 2003. Do People who Volunteer Have a Distinctive Ethos? In: Dekker P. and Halman L. *The Values of Volunteering: Cross Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-86931-48-6.

SANDERS, Clinton R.. *The Sociology of Human-Animal Interaction and Relationships* [online]. 2006 [cit. 2016-01-30]. Dostupné z: <https://networks.h->

net.org/node/16560/pages/32228/sociology-human-animal-interaction-and-relationships-clinton-r-sanders

VANDROVCOVÁ, Tereza. *Sociologie zvířat: přehledová stat' o oboru Human-Animal Studies* [online]. 2010 [cit. 2016-01-30]. Dostupné z: http://humanimal.cz/texty_soubory/sociologie-zvirat.html

VANDROVCOVÁ, Tereza. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. 1. Praha: Triton, 2011

VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Člověk a zvíře*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0756-3.

WEBSTER, John. *Životní pohoda zvířat: kulhání k ráji: praktický přístup k nápravě problému naší nadvlády nad zvířaty*. 1. Praha: Práh, 2009.

OBSAH

| | |
|---|----|
| ÚVOD | 12 |
| 1. TEORETICKÁ ČÁST | 13 |
| 1.1. Identita | 13 |
| 1.1.1. Vymezení pojmu | 13 |
| 1.1.2. Druhy identity | 15 |
| 1.1.3. Socializace | 16 |
| 1.2. Dobrovolnictví..... | 18 |
| 1.2.1. Definice pojmu..... | 18 |
| 1.2.2. Formy dobrovolnictví | 19 |
| 1.2.3. Motivace dobrovolníků | 19 |
| 1.2.4. Hodnoty dobrovolnictví..... | 21 |
| 1.3. Zvíře ve společnosti..... | 22 |
| 1.3.1. Zvíře v sociologii | 22 |
| 1.3.2. Human-Animal Studies – nová perspektiva vnímání mezidruhových interakcí..... | 24 |
| 1.3.3. Zvíře v lidském světě | 25 |
| 1.4. Ochrana zvířat..... | 28 |
| 1.4.1. Počátek moderní ochrany zvířat v ČR | 29 |
| 1.4.2. Základní aspekty zákona na ochranu zvířat proti týrání | 29 |
| 1.4.3. Zvíře v zákoně..... | 30 |
| 1.4.4. Úvod do problematiky opuštěných zvířat v České republice | 31 |
| 1.4.5. Legislativní zakotvení | 31 |
| 1.4.6. Útulky v ČR | 33 |
| 2. METODOLOGICKÁ ČÁST | 35 |
| 2.1. Cíl práce a výzkumné otázky..... | 35 |
| 2.2. Metody sběru dat | 36 |
| 2.2.1. Výběr konzultantů výzkumu | 37 |
| 2.2.2. Rozhovor..... | 37 |
| 2.3. Analýza dat | 39 |
| 2.4. Reflexe pozice výzkumníka..... | 40 |
| 3. PRAKTICKÁ ČÁST | 40 |
| 3.1. Představení útulků a konzultantů..... | 40 |

| | |
|--|----|
| 3.1.1. Útulek Kočička Micka | 40 |
| 3.1.2. Azyl opuštěných psů v Praze | 42 |
| 3.1.3. Útulek Duší pro kočky | 42 |
| 3.1.4. Dočasky..... | 43 |
| 3.2. Analýza a interpretace dat | 44 |
| 3.2.1. Raná výchova k péči o zvířata | 44 |
| 3.2.2. Od dětství po současnou činnost..... | 46 |
| 3.2.3. Zvířata - těm chci pomáhat | 48 |
| 3.2.4. Není to jen práce | 50 |
| 3.2.5. Nevyhnutelnost emocionálního odstupu..... | 52 |
| 3.2.6. Já a "ti špatní" | 53 |
| ZÁVĚR..... | 55 |
| SEZNAM LITERATURY | 57 |
| Internetové zdroje | 59 |

Úvod

Zvířata hrála roli v životě člověka už v dávných dobách. Vztah mezi člověkem a zvířetem se však postupem času prohluboval a stejně tak se měnily možnosti a způsoby „využití“ těchto zvířat. Zvířata tvoří podstatnou součást naší společnosti. Jíme je, oblékáme se do nich, pozorujeme je v zoologických zahradách či na nich testujeme léky. Společenská hnutí za práva zvířat dala vzniku oboru Human-Animal studies, který vychází z předpokladu, že zvířata zasahují do lidského života na mnoha úrovních a tudíž by bylo vhodné tento vztah více prozkoumat. Čím dál více se ale dostává do popředí jejich další využití a to jako společníci – domácí mazlíčci, z nichž nejpopulárnější jsou psi a kočky. A právě k nim se bude tato práce vztahovat. Psi a kočky jsou nejoblíbenějšími domácími mazlíčky, nicméně ne všichni mají takové štěstí a mají svého majitele, který se o ně stará. Existují ti, kteří majitele nikdy neměli i ti, jejichž majitel o ně ztratil zájem. Avšak i oni jsou stále odkázáni na pomoc člověka.

Dobrovolná péče o opuštěná zvířata není příliš diskutovaným tématem. Již samotné definice dobrovolné činnosti a dobrovolnictví často explicitně uvádějí pomoc jiným lidem (potřebným, v nouzi atd.), čímž automaticky eliminují možnost orientovat tuto činnost na nelidského tvora. Aktivisté za práva zvířat, některé zájmové skupiny i lidé starající se o zvířata v útulcích se snaží přiblížit zvíře člověku tak, aby mělo podobné postavení a práva jako člověk. Právo na život, důstojné zacházení a ochranu, péči a pomoc těm, kteří tuto možnost nemají nebo ji z nějakého důvodu ztratily.

Tato bakalářská práce se zabývá dobrovolnými pečovateli o opuštěná zvířata v institucionálním prostředí útulku a konstrukcí jejich identity v souvislosti se zvířaty. Zvolila jsem pojem pečovatel, jelikož dobrovolník může označovat jedince, který se této činnosti věnuje nepravidelně a v rámci různých institucí. Tato práce se však zabývá lidmi, kteří tuto činnost provozují pravidelně v rámci konkrétní instituce, ať už se jedná o stálého pracovníka či vedoucího dané instituce. Ke zkoumání zkušeností, které vedly pečovatele k jejich současné činnosti a jejich vnímání a prožívání této činnosti mě přivedly mé zkušenosti s vlastnictvím zvířat a silná náklonnost, kterou jsem si k nim vytvořila. Dalším důvodem byli i moje pravidelné návštěvy v blízkém útulku a můj zájem se v budoucnu více angažovat v pomoci opuštěným zvířatům. Cílem bakalářské práce „Pečovatelé o opuštěná zvířata jako

specifický druh dobrovolnictví a vliv jejich vztahu se zvířaty na konstrukci jejich identity“ je zjistit, jakým způsobem se vytvářel vztah těchto lidí se zvířaty v průběhu jejich života a jak oni sami vnímají svou současnou činnost.

Mým záměrem je zjistit, jaké události či zkušenosti vedly k tomu, že se tito lidé rozhodli plně angažovat v institucionální péči o opuštěná zvířata a jaký měla a stále má tato činnost vliv na jejich život a jejich identitu.

První část bakalářské práce tvoří teoretické ukotvení práce. Zde se zabývám nejprve obecnějšími tématy, jako je identita, socializace a motivace. S těmito pojmy později pracuji v analytické části práce a proto je nutné v teoretické části vymezit, jak je chápu pro potřebu své práce já. V dalších kapitolách se pak zaměřuji blíže na téma zvířete v sociologii, jeho roli v dnešní společnosti což propojuji s problematikou opuštěných zvířat. V souvislosti s tím rozebírám útulky jako institucionální zázemí výzkumu, jeho legislativní uchopení a především formy fungování v rámci České republiky a to proto, že situace u nás se v tomto ohledu výrazně liší od situace ve světě. V metodologické části představuji cíle práce spolu s výzkumnými otázkami a dále metody, které jsem pro tento výzkum zvolila. Praktická část slouží pro představení jednotlivých pečovateli spolu s institucemi, v jejichž rámci provádí svou dobrovolnou činnost. Následně se věnuji analýze získaných dat.

1. Teoretická část

1.1. Identita

Vzhledem k tomu, že se ve svém výzkumu snažím o zachycení vlivu vztahu se zvířetem na konstruování identity, je nezbytné nejprve vysvětlit, co pojem identita znamená, jaké může mít podoby a jakým způsobem se v průběhu života vytváří.

1.1.1. Vymezení pojmu

Pod pojmem identita, ať už v běžném či vědeckém jazyku, rozumíme to, kým nebo čím je osoba nebo společenství lidí. Identita jedince či jedinců poskytuje odpovědi na otázky kým je/jsou, čím je/jsou. Původní význam identity odkazuje k lidské totožnosti či stejnosti osoby (věci) v čase a za různých okolností. Jako synonymum můžeme uvést pojmy individualita nebo osobnost. Tuto identitu tvoří ty vlastnosti, jejichž absence by znamenala, že člověk přestal „být sám sebou“. Určit jaké vlastnosti jsou pro identitu klíčové, je předmětem

mnoha diskuzí. Pokud zkoumáme identitu určitého člověka, je důležité, zda tento jedinec považuje určitou svou vlastnost či charakteristiku za nedílnou součást sebe sama. Za takovou, jejíž změna či absence by neumožnila danému jedinci existovat bez psychologické újmy [Výrost, Slaměník 2008: 109-111].

„V naší kultuře dnes identitou vyjadřujeme u osoby nebo společenství více jejích charakteristik současně: její/jeho autenticitu – integritu – kontinuitu – relativní stejnost v čase – sebedefinování – definování jinými – odlišnost od jiných – uvědomění si odlišnosti – afilaci s lidskými společenstvími.“ [Bačová 2003 cit. dle Výrost, Slaměník 2008: 109-111]

„Identita se zároveň stala takovým pojmem, od kterého se odvozuje a kterým se vysvětluje jisté konání lidí. Poukazujeme často na identitu svou (i jiných lidí), když hovoříme, že konáme jistým způsobem proto, že jsme někým či něčím.“ [Výrost, Slaměník 2008: 109-111]

Existuje mnoho definic identity, které jsou rozmanité a často i zcela protichůdné. Aspekty a součásti identity lze dělit na její silné a slabé koncepce.

Silné koncepce identity vycházejí v pojmu identita, tak jak byl vnímána dříve, jako zcela neměnná. Tyto koncepce vycházejí z následujících předpokladů.

- Identita je něco, co mají, měli by mít, nebo hledají všichni lidé.
- Identita je něco, co mají nebo by měli být mít všechny skupiny (např. etnické, národní, rasové).
- Identita je něco, co lidé (skupiny) mohou mít, aniž by si to uvědomovali. Identita tak může být objevená, ale i mylná.
- Kolektivní identita je založena na silné skupinové příslušnosti, homogenitě, ostré hranici mezi „my“ a „ti druzí“ [Brubaker, Cooper cit. dle Výrost, Slaměník 2008: 111].

Slabé koncepce identity ji naopak definují jako něco proměnného z hlediska situace času místa a okolností. Dle Brubackera a Coopera se o identitě v posledních letech píše jako o nestabilní, roztržité či náhodné, což evokuje spíše, že se jedná o určitý postoj, než o analytický pojem. Navrhují několik alternativních pojmů, pomocí nichž lze vyjádřit více o probíhajících procesech a jevech. Mezi tyto termíny, kterými je možné nahradit identitu, patří identifikace a kategorizace, chápání sebe samého a vlastní sociální umístění či skupinovitost, která odkazuje k nějaké sdílené vlastnosti (kategorie) [Výrost, Slaměník 2008: 112].

1.1.2. Druhy identity

Identitu lze dle mnohých autorů a teorií dělit na **osobní a sociální**, přičemž je možné každou hodnotit samostatně.

„K osobní, vnitřní identitě, tj. k sebedefinici, sebevímání, patří více či méně uvědomované představy, které o sobě tvrdí sám jedinec. Sociální vnější identitu jedince (která je považována za více objektivní), tvoří sociální příslušnost, členství v jisté kategorii lidí.“
[Výrost, Slaměník 2008: 112]

James D. Feraon (1999) uvádí následující definice tohoto dělení.

- 1) Sociální kategorie, tj. skupina lidí a příslušnost k ní.
- 2) Sociálně významné charakteristiky osoby, které jí slouží jako základ či zdroj individuální sebeúcty a respektu.

Sociální kategorie představuje skupinu lidí, která je vyjádřena určitými pravidly, dle nichž se musí jedinci řídit, aby mohli získat členství v této skupině. Tato pravidla mohou být jasně vyjádřena, ale nemusí. Zároveň se členové vyznačují určitými charakteristikami, které určují to, jak jsou vnímáni okolím. Ke členství v dané skupině se rovněž váží očekávání toho, jak se jedinec bude v určitých situacích chovat. Příslušnost k nějaké sociální kategorii nemusí být vždy určující pro vyjádření identity jedince. Kromě členství v určité kategorii či kategoriích jí lze vyjádřit i pomocí charakteristik dané osoby - fyzickým vzhledem, stylem komunikace, vyznávanými přesvědčeními, cíli, morálními principy. Tyto charakteristiky jsou těmi, jimiž se daná osoba liší od ostatních a zároveň je vnímá jako ty, které nechce či nemůže změnit, aniž by ztratila schopnost orientace ve světě. Ať už se jedná o vlastnosti, kterých si na sobě váží nebo naopak [Výrost, Slaměník 2008: 113].

Existují skupiny, jejichž členem se stáváme, aniž bychom o tom sami rozhodli. Například se do této skupiny narodíme – národnost či společenská třída. Naše jednání a chápání sebe sama je ovlivněno očekáváním skupin, jimiž jsme členy. Ty se projevují jednak s ohledem na cíle, kterým připisujeme zvláštní význam a prostředky, které k dosahování těchto cíle považujeme za přijatelné. Skupina, ke které patříme, může rovněž určovat, jak se oblékáme, jak mluvíme i mnohé další aspekty z našeho každodenního života. Jednotlivé skupiny se rovněž vymezují vůči těm, kteří stojí mimo jejich síť vztahů. Skupiny, jejichž jsme součástí, nám poskytují množství znalostí, bez nichž bychom nebyli schopni provádět naše každodenní aktivity a sledovat náš životní plán. Tyto znalosti si často ani neuvědomujeme, naše chování je jimi usměřňováno, aniž bychom věděli proč tak činíme. To

jakým způsobem chápeme sami sebe a jak reagujeme na ostatní, vychází z očekávání dané skupiny a situací, ve kterých se nacházíme [Bauman, May 2010: 31-33].

1.1.3. Socializace

Aby jedinec mohl pohybovat ve společnosti, je třeba, aby si osvojil znalosti a dovednosti, které daná společnost preferuje. Proces socializace označuje osvojení si způsobů chování, společenských norem a přizpůsobení se společenskému životu. Každá společnost má specifické představy o tom, jak se jedinec má chovat v rámci svojí role a které hodnoty by měl sdílet [Výrost, Slaměník 2008: 49].

„Souhrn procesů vzájemné interakce mezi společností a jedincem, v nichž společnost působí na jedince tak, aby v sobě svým učením vytvořil vnitřní psychologické předpoklady, nezbytné k participaci ve společnosti současně jako člen společnosti i jako relativně samostatná osoba schopná řídit své jednání a odpovídat za ně.“ [Janoušek 1988 cit. dle Řezáč 1998: 43]

Podle G.H. Mead není to, kým jsme, něčím, s čím bychom se narodili, ale něčím, co jsme získali v průběhu života skrze interakce s jinými. Tento pocit označil Mead pojmem Já, který následně rozdělil na vnitřní Já (I) a vnější Já (Me). Toto rozdělení je založeno na naší potřebě si vytvořit vyrovnaný vztah se světem, ve kterém žijeme a na který můžeme v rámci tohoto vztahu působit. Úzké spojení mezi jedincem a světem, ve kterém žije, vidí Mead v poznání sebe-sama, které probíhá pouze v rámci symbolické komunikace s jinými. Velký význam v tomto směru je přisuzován jazyku, který funguje jako médium, které užíváme k interpretaci svých myšlenek. Zároveň dle reakcí druhých hodnotíme své činy a verbální projevy [Bauman, May 2010: 32-36].

Proces kulturního učení a adaptace na život v dané společnosti je nejintenzivnější v dětství. Dítě se během socializace postupně stává osobou, která si uvědomuje sebe sama a dostává se mu návyků o tom, jak funguje společnost, do které se narodila, jaké jsou její normy a hodnoty. V určité míře však probíhá po celý život jedince. Vědomí sebe sama je specifickým rysem patřící k příslušnosti k lidskému rodu. S tímto vědomím se však nerodíme. Schopnost označit sebe sama či jiné se učíme až zhruba ve dvou letech života. Uvědomění cizích identit, vědomí a potřeb, které se mohou diametrálně lišit od těch našich, nastává až v průběhu vývoje [Giddens, Sutton 2013: 265].

Dítě je v prvních letech svého života konfrontováno s mnoha názory týkající se světa, ve kterém žije, přičemž tyto názory si mohou v některých případech protirečit. Dítě se tak nevyhne rozhodnutí věnovat jednomu více pozornosti, než druhému. S rozdílností názorů a postojů našich blízkých, s nutností rozhodnutí, které přijmeme za své, se setkáváme i v dospělosti. To, že něčemu připisujeme větší důležitost, něco považujeme za správné, automaticky znamená, že něco jiného má tedy nižší důležitost či není správné. Jedinec si v rámci prostředí a společnosti volí ty lidi, kteří pro něj mají význam, s nimiž srovnává své jednání a které mu poskytují normy. Tento proces označujeme jako volbu referenčních skupin. Tyto skupiny nás následně ovlivňují v našem každodenním životě – stylem oblékání, mluvou, cítěním, jednáním. Nejvýznamnější referenční skupiny jsou rodina, přátelé, učitelé či nadřízení. Jedince, kteří se nestávají naši referenční skupinou pouze na základě jejich reakcí na naše jednání. Tou se stávají, až pokud těmto reakcím připišeme význam. Za referenční skupinu jsou rovněž považováni jedinci, které pozorujeme, avšak nedochází k přímému kontaktu [Bauman, May 2010: 36-37].

Za socializační faktory označujeme ty skupiny nebo sociální kontexty, ve kterých probíhají významné procesy socializace. Mezi hlavní skupiny však patří sociální skupiny, které mají možnost dlouhodobého a přímého působení na jedince skrze jeho trvalé začlenění do této skupiny [Výrost, Slaměnik 2008: 50]. Socializace se dělí na primární a sekundární. Primární socializace probíhá již od kojeneckého věku, přičemž dětství je nejintenzivnější fází socializace a s ním spojeného kulturního učení. Dítě se učí základním vzorcům chování, které slouží jako základ pro další učení a přijímání informací o světě, ve kterém žije. Nejdůležitějším socializačním faktorem je v tomto období rodina. V naší kultuře se rodina, která představuje hlavní socializační jednotku, skládá většinou pouze z rodičů a případně dalšího či dalších dětí (sourozenců). Přesto existuje mnoho variant, jak může rodina vypadat. Od jednoho rodiče po homosexuální pár. V moderní společnosti už není sociální třída a lokalita, kde rodina žije, určujícím faktorem budoucího vývoje člověka, nicméně přesto má na modely socializace silný vliv [Giddens, Sutton 2013: 268-270].

Sekundární socializace, která nastává později v dětství, pokračuje až do dospělosti. Rodina přestává být hlavním socializačním faktorem. V sekundární fázi tento úkol přejímají věkové skupiny, škola, média, místo pracoviště atd. Studium na škole se řídí určitými pravidly (učitelé jsou autority, klid při hodině, včasný příchod na hodinu). Následná reakce učitelů určuje, co od sebe bude dítě očekávat. Poté, co dítě začne navštěvovat institucionální zařízení a čas strávený s rodiči se snižuje, stává se kontakt s vrstevníky důležitější. Socializace

pokračuje dále i během života, kdy se skupiny lidí podobného věku na pracovištích či v jiných situacích mají vliv na utváření postojů a chování jedince. Za socializačního činitele či faktor lze v moderní společnosti rovněž považovat i média, která mají roli v našem utváření představ o světě[Giddens, Sutton 2013: 170-172].

1.2. Dobrovolnictví

Péče o opuštěná zvířata je jedna z možných dobrovolných činností, které je možno se věnovat. Definice dobrovolnictví a dobrovolníků, včetně motivací a hodnot, které jsou pro jejich činnost typické, bude sloužit jako základ pro následnou komparaci těchto obecných aspektů dobrovolnictví s pečovateli o opuštěná zvířata za účelem nalezení shodných i rozdílných prvků.

1.2.1. Definice pojmu

Existuje několik možných definic dobrovolnictví, které jsou využívány v rámci akademického prostředí. Dle Dekkera a Halmana jsou společným jmenovatelem těchto definic tři společné prvky: „*dobrovolnictví je nepovinné, neplacené a je ve prospěch druhých.*“ [Dekker a Halman cit. dle Frič, a Pospíšilová 2010: 9] Tato definice však vyvolává diskuzi nad nejasnostmi ve všech třech bodech. Dobrovolnictví nemusí vždy vycházet ze svobodné volby člověka. Může zde figurovat určitý morální tlak, tlak se strany zaměstnavatele či nutnosti dobrovolné činnosti pro získání potřebných zkušeností a praxe v nejrůznějších oblastech. Zda se pak skutečně jedná o svobodnou volbu a z toho vyplývající nepovinnost, je předmětem diskuzí. Placená forma dobrovolnictví není rovněž ničím neobvyklým. Dobrovolníkům mohou být propláceny náklady na cestu či další výdaje. Nemusí se jednat pouze o finanční odměnu, ale i materiální, ve formě symbolických dáreků a dalších odměn jako projevu uznání. Penner vylučuje z dobrovolnictví činnost, která se zaměřuje na blízké osoby, jelikož zde může hrát roli vzájemná reciprocita a pocit povinnosti, která může do určité míry omezovat svobodnou vůli [Frič, Pospíšilová 2010: 9-10]. Tošner a Sozanská definují dobrovolníka jako člověka, který vynakládá svůj čas, energii, případně i dovednosti a vědomosti pro dobro jiných lidí či společnosti a to bez nároku na peněžitou odměnu[Tošner, Sozanská 2002: 35].

1.2.2. Formy dobrovolnictví

Frič dělí dobrovolnickou participaci na formální a neformální. Neformální participaci lze definovat jako: „*trvajících neplacených služeb, které jednotlivci poskytují mimo formální strukturu organizace.*“ [Fikelstein, Brannick 2007: 104] Jak již bylo zmíněno výše, je nutné odlišovat péči a pomoc vztahující se k příbuzným nebo přátelům, jelikož obsahuje prvek závazku a povinnosti. Wilson ve své přehledové stati nicméně uvádí, že pojem dobrovolnictví by měl označovat i neformální činnost, jako například pomoci sousedce s nákupem [Wilson 2000: 216]. Neformální pomoc má spíše náhodný charakter, oproti tomu je dobrovolnictví více organizovanou záležitostí. Formální dobrovolnictví, tedy znamená poskytování neplacené pomoci ve prospěch druhých v rámci skupin či organizací. Průzkumy z Velké Británie doplňují tyto dva typy o občanskou participaci, která představuje účast na demonstracích či veřejných schůzích či podepsání petice [Frič, Pospíšilová 2010: 11]. Obdobné rozdělení používá i Tošner a Sozanská, kteří dobrovolnictví dělí na sousedskou/občanskou výpomoc, dobrovolnictví vzájemně prospěšné a veřejně prospěšné. Kritériem pro toho dělení je způsob, jakým je činnost prováděna a pro koho je určena. Občanská či sousedská se zaměřuje na rodinu a sousedy, vzájemně prospěšné dobrovolnictví se orientuje na komunitu, v jejímž rámci probíhá a veřejně prospěšné se vztahuje k neziskovým organizacím a dobrovolnickým centům. Stejně jako v případě předchozího rozdělení jsou hranice mezi jednotlivými formami často nejasné [Tošner, Sozanská 2002: 36]. Frič rovněž poukazuje na změny ve společnosti, které dává do souvislosti se změnou dobrovolnických vzorců. Tradiční moderní společnost se vyznačovala sdílenými hodnotami, normami a sociální kontrolou, v níž byla životní dráha jedince z větší části určená. Pozdně moderní společnost dává lidem více možností, jak se v životě realizovat, vzhledem k absenci univerzální sady uznávaných hodnot, norem a sociální kontroly. Nový, „moderní“ dobrovolník se již neváže na členství v určité organizaci, které pro kolektivního dobrovolníka bylo typické. Reflexivní dobrovolník je naopak velmi flexibilní a mobilní, k čemuž se vztahuje i druhá jeho charakteristika a to příležitostný a krátkodobý styl dobrovolnictví. Třetí charakteristikou je výběr oblasti pomoci a konkrétní práce, dle osobních preferencí [Frič, Pospíšilová 2010: 56].

1.2.3. Motivace dobrovolníků

„*Lidské chování je vědomě či nevědomě zaměřeno na dosažení určitého cíle, a jako takové se vyznačuje určitou intenzitou a trváním v čase (pokud není dosaženo původního nebo náhradního cíle).*“ [Nakonečný 2009: 98]

Motivace je označení pro tyto procesy, které určují zaměření, sílu a trvání tohoto chování. V základním motivačním faktorům patří potřeby, zájmy, hodnotové orientace a zčásti i postoje.

Potřeba je vždy subjektivní, závislá na daném jedinci. Jedná se o stav, kdy jedinec cítí nedostatek něčeho, co je pro jeho život podstatné. Tento stav může jedinec vnímat jako pocit strádání nebo například nelibosti. Potřeba má subjektivní charakter, jelikož se může jednat o něco, co objektivně potřebné není, ba je to dokonce nežádoucí – alkohol, cigarety, drogy. Jedinec svou činnost orientuje na uspokojení dané potřeby, která se tak stává hybatelem těchto činností. Uspokojování dané činnosti probíhá vždy v kontextu určitých společenských podmínek, které určují způsob, jakým bude tato potřeba uspokojena. Těmto způsobům se jedinec učí v rámci socializace – např. jak jíst jídlo u stolu. Potřeba trvá, dokud není dosaženo cílového objektu a tím dosáhnutí uspokojení. Příčinnou, která vede k tomuto chování, se označuje jako motiv. Tento konstrukt vysvětluje, proč se jedinec chová tak, aby něčeho dosáhl. Motivem k vykonávání určité činnosti, k určitému jednání nemusí být pouze potřeba sama, ale rovněž i očekávání určitého uspokojení [Nakonečný 2009: 98].

Dalším motivačním faktorem jsou **zájmy**. Ty jsou na rozdíl od potřeby aktivnější a úzce orientován na konkrétní předmět. Je zde však úzká provázanost ve směru zájmu o předmět, který je pro daného člověka potřebný [Výrost, Slaměník 2008: 152].

Představa, že člověk jedná čistě racionálně a své jednání orientuje na zisky, převládala ve společenských vědách po velmi dlouhou dobu. Kalkulace a poměřování nákladů a zisků, které vedou k volbě takového jednání, které přinese co největší zisk, však vyvrací existenci dobrovolníků. Frič ve vztahu k tomu zavádí koncept prosociální osobnosti, která disponuje specifickým souborem hodnot, potřeb a vlastností, které jí k dobrovolnické činnosti motivují [Frič, Pospíšilová 2010: 83].

Psychologický přístup vyzdvihuje roli osobnostních vlastností, které jsou charakteristické pro altruistické osobnosti. Pro tuto osobnost je specifická vrozená empatie vůči jiným a její motivace je nezištná. Dle Musicka a Wilsona pomáhají motivy jedince definovat dobrovolnickou práci, jelikož ta nemůže být vysvětlena pouze jako neplacená práce, ale jako vhodně motivovaná neplacená práce [Frič, Pospíšilová 2010: 83].

„Altruistickou motivaci k dobrovolnictví charakterizuje láska k bližnímu a citové pohnutí nad osudem méně šťastných, tj. pocity solidarity s chudými, soucit s lidmi v nouzi, milosrdenství a empatie projevovaná trpícím, snaha dodat naději znevýhodněným či

pronásledovaným a posílit její důstojnost, zápal pro konání v zájmu veřejného blaha, resp. dobra celé komunity, společnosti a lidstva.“ [Frič, Pospíšilová 2010: 83]

Nezištnost této motivace bývá často zpochybňována, jelikož dobrovolníci nejsou pouze dodavatelé, ale rovněž i příjemci výhod, které jejich dobrovolná participace přináší. Tyto benefity mohou mít formu získání vhodné kvalifikace, respektu, seznámení se zajímavými lidmi a vlastní pocit ze smysluplné činnosti [Frič, Pospíšilová 2010: 84].

Sociologický přístup se zaměřuje na kontextuální faktory, jako společenské odměny či postoje blízkých jako motivy k dobrovolnickým aktivitám. Podle Reeda a Selbeeho se dobrovolníci vyznačují tím, že přejímají zodpovědnost za společné dobro a sami se angažují v jeho dosažení [Reed, Selbee 2003:

Dle Musicka a Wilsona existují tři základní normy, kterými se dobrovolníci řídí:

- 1) Norma generalizované reciprocity – jedince se řídí očekáváním, že jeho pomoc bude jednoho dne oplacena, či touto formou splácí nějaký vlastní dluh z minulosti
- 2) Norma spravedlivosti – bojovat s nespravedlností a pomoc těm, kteří se před ní nemohou sami bránit
- 3) Norma sociální odpovědnosti - občanská nebo křesťanská povinnost poskytnout pomoc druhým lidem v nouzi

[Musick, Wilson 2008: 97-103].

Motivace dobrovolníků tedy vychází částečně z vlastních zájmů a částečně z altruismu. Klasický přístup k motivacím v dobrovolných činnostech je dělí na vnitřní, která tuto činnost vnímá jako cíl pro jedince sama o sobě přinášející mu požitek a vnější, která je ovlivňována a stimulována něčím, co existuje mimo ni. Odměny vztahující se k této činnosti mohou mít formu materiální, vnitřní (dobrý pocit), sociálně-interaktivní (poznávání nových lidí), norem a sociálního tlaku (naplnění očekávání) a odměna v podobě úniku od dalších povinností [Frič, Pospíšilová 2010: 87].

1.2.4. Hodnoty dobrovolnictví

Na základě osvojených hodnot jedinec poměřuje věci, se kterými si během života setká. Je tak schopný určit, zda jsou pro něj tyto věci žádoucí či nikoli, dobré či špatné a zda by měl usilovat o jejich dosažení. Hodnoty, na nichž dobrovolná činnost stojí, se dělí na individuální a kolektivní. Na dobrovolnictví lze pohlížet ze tří perspektiv, přičemž ke každé se váží specifické hodnoty. Nezisková perspektiva zdůrazňuje hodnoty altruismu, humanismu,

lásky k bližnímu, soucitu a trpícími a potřebnými. Z hlediska kolektivních hodnot zde figurují ekonomické a veřejně-politické konotace jako práce, organizace, management, lidské zdroje a řešení problémů cílových skupin. Oproti tomu perspektiva občanské společnosti obrací pozornost na občanskou zodpovědnost a povinnost vůči komunitě. Vyzdvihuje individuální hodnoty vzájemné pomoci, solidarity, ideálů rovnosti a spravedlnosti. Spočívá na hodnotách demokracie, ideologie, participace, sociální změny a spolupráce. Volnočasová perspektiva vysvětluje dobrovolnictví jako příjemný způsob trávení volného času, přičemž klade důraz na hodnoty seberealizace, kreativity, sebevyjádření, zábavy či relaxace. Do této oblasti patří kolektivní hodnoty jako sport, kultura, relaxace, přátelství a vztah k přírodě [Frič, Pospíšilová 2010: 27-29].

1.3. Zvíře ve společnosti

Postavení zvířete a možnosti jeho vlivu na lidský život se v průběhu historie vyvíjel jak v rámci sociologie tak i každodenního života. Pro zkoumání jakým způsobem může interakce se zvířetem ovlivňovat to, kým člověk je a jak se bude v různých situacích chovat, je nutné zmapovat vývoj vztahu člověk-zvíře v průběhu historie a následně vliv tohoto vztahu analyzovat s oporou v současných teoriích tomuto tématu věnovaných.

1.3.1. Zvíře v sociologii

Ve směru zahrnutí zvířat a lidsko-zvířecích interakcí byla sociologie dříve „antropocentrická“, jelikož jako subjekt svého zaměření a výzkumu vnímala pouze člověka. Není to však ničím překvapivým vzhledem k dualistickému rámci, na kterém byly společenské vědy vystaveny – tradiční dichotomie přírodního a kulturního [Vandrovcová 2011: 20]. Základem tohoto nedostatku zájmu o sociologický význam zvířat byl položen už v 17. století René Descartem, v jehož pojetí byla zvířata pouze nemyslicí stroje [Sanders 2006].

Již však Weber připustil zahrnutí mezidruhových vztahů do sociologické analýzy ve svém díle *Teorie sociální a ekonomické organizace*: „.....v takovém případě [že je chování zvířat subjektivně pochopitelné] by bylo teoreticky možné formulovat sociologii vztahů lidí se zvířaty, a to jak s domestikovanými, tak s divokými. Mnoho zvířat „rozumí“ příkazům, hněvu, lásce, nepřátelství a reaguje na ně způsoby, které často evidentně nejsou pouze instinktivní či mechanické a v jistém smyslu jsou vědomě účelové a ovlivněné zkušeností.“ [Weber 1947, cit. dle Sanders 2006]

George Herbert Mead naopak zvířata stavěl proti smysluplnému lidskému jednání, jelikož interakci zvířat viděl jako něco čistě instinktivního, založeného na primitivních impulsech. Vzhledem k tomu, že jejich jednání postrádá vědomí smyslu, nemohou hrát roli interagujícího partnera, stejně tak z důvodu neschopnosti, používat symboly. Další výzkumy týkající se zvířat některé Meadovy předpoklady vyvrátily. Například to, že některá zvířata jsou schopna se naučit jazyk, v některých případech i na abstraktní úrovni, jako dva šimpanzi, jejichž schopnost naučit se znakovou řeč popisovala studie manželů Gardnerových. Etoložka Sue Savageová-Rumbaughová zase naučila šimpanze hrát počítačové hry, přičemž jejich schopnosti, které při této hře projevily, se rovnaly schopnostem devítiletých chlapců [Vandrovcová 2011: 27-28].

Clifton D. Bryant se ve svém článku v roce 1979 kritizoval opominání role zvířat v lidské společnosti. Dle jeho názoru zvířata do života člověka, a tak i naší společnosti, bezesporu patří. Pro lepší pochopení role zvířat v lidské společnosti zavedl pojem zoologické spojení. *„Toto spojení dává příslib produktivního zkoumání v mnoha směrech studujících lidské chování vztahující se ke zvířatům. Výzkum by mohl být úspěšně zaměřen na následující témata: zvířata jako sociální problém, ideologické konflikty zahrnující zvířata, zvířata zastupující člověka nebo trestné činy páchané na zvířatech.“* [Bryant 1979 cit. dle Vandrovcová 2011: 28]

„Jak sociologové pokračují v účasti na „zoologickém spojení“ a rozpoznávají, že žijeme ve „společnostech smíšených druhů“, ve kterých hrají mimolidské tvorové klíčovou roli, sociologie rozšiřuje své existenciální a teoretické hranice. Tím, že bude i nadále přesouvat zvířata do oblasti „sociologické viditelnosti“ nemůže selhat, pouze se obohatit.“ [Sanders 2006]

Jediná oblast sociologie, kam byla zvířata zahrnuta ještě před vznikem human-animal studies, byla environmentální sociologie, která se zabývá vztahem mezi lidmi a životním prostředím, do kterého samozřejmě spadají i zvířata. V rámci tohoto odvětví jsou, ale všechna zvířata řazena do oblasti „divoké přírody“. Tento koncept však pomíjí velké množství domestikovaných, služebních nebo užitkových zvířat [Vandrovcová 2011: 29-30].

1.3.2. Human-Animal Studies – nová perspektiva vnímání mezidruhových interakcí

Sociologie si udržela svůj antropocentrický ráz víceméně ignorující interakce lidských a mimolidských jedinců až do 70. let 20. století. Zájem začal narůstat v době, která je spjatá s rozvojem nových společenských hnutí (za práva zvířat, emancipaci žen, zrovnoprávnění sexuálních menšin) [Vandrovcová 2011: 28]. Díky hnutím za práva zvířat se dostalo prostoru i novému směru – Human-animal studies, který se zabývá jejich vzájemným vztahem. Došlo tak k přehodnocení tradičních sociologických předpokladů o vztahu lidí a zvířat a jejich významu v lidském životě [Alger, Alger 1999: 199-200].

Human-Animal Studies je nový, rychle rozvíjející se obor, který se zaměřuje na výzkum mnohorozměrného komplexu vztahů mezi lidmi a ostatními zvířaty ze společenskovo-vědní perspektivy, přičemž využívá poznatků i z oblasti psychologie, antropologie, historie a dalších humanitních věd [Vandrovcová 2011: 33].

Důkazem rostoucího zájmu o tento obor je rostoucí počet článků zabývajících se tématem mezidruhové interakce v zavedených a uznávaných časopisech jako *Sociological Forum* či *Sociological Quarterly*. Rovněž vzniklo i mnoho společenskovo-vědních časopisů zaměřené výhradně na oblast Human-Animal Studies. Mezi nimi *Anthrozoöz: A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People & Animals*, *Society & Animals: Journal of Human-Animal Studies* (1993), *Journal for Critical Animal Studies* (2003) a *Humanimalia: A Journal of Human/Animal Interface Studies* (2009). Roku 1991 započala svou činnost organizace The International Society for Antrozoology, jejímž cílem je podpora vědeckého a akademického výzkumu lidsko-zvířecích interakcí. Další organizací je Psychologist for the Ethical Treatment of Animals (nyní The Animals and Society institute) s níž se pojí časopis *Society & Animals Journal*. Kromě jiného se zaměřuje na zlepšení statusu zvířete ve veřejné sféře. [Vandrovcová 2010] V rámci American Sociological Association byl roku 2002 založena sekce Animal and Society, což lze vnímat jako určité upevnění pozice tohoto rozvíjejícího oboru na akademické půdě. K institucionalizaci oboru došlo i v rámci univerzit, a to ve Spojených státech, Austrálii, Novém Zélandu, Švédsku a Finsku [Sanders 2006].

Skutečnost, že zvířata zasahují do lidských životů na mnoha úrovních je základním předpokladem a východiskem tohoto oboru. Díky výše zmíněným etologickým výzkumům, které proběhly ve 20. letech, došlo k posunu vnímání zvířat od pouhých mechanických strojů

až k jejich vnímání jako jedinců, kteří jsou schopni se učit jazyku, používání nástrojů a vytvářet primitivní formy kultury. Tento posun a chápání zvířat jako autonomních subjektů s vlastním vědomím, zájmy a emocionálním životem je dalším východiskem oboru. Ruku v ruce s touto změnou jde i úprava morálního či legálního statusu zvířat. Ty však ve společnosti nevystupují jako homogenní skupina, přičemž k jednotlivým druhům je přistupováno rozdílně. To jakým způsobem je s nimi zacházeno, je výrazně ovlivněno významem, jaký mu společnost přisuzuje. Stejný druh (např. potkan) je vnímám zcela odlišně má-li status domácího mazlíčka nebo je-li laboratorním zvířetem [Vandrovcová 2010].

1.3.3. Zvíře v lidském světě

Rozdělení na druhy a silná preference jednoho druhu nad jiným je v moderní společnosti velmi rozšířená. Nadřazování člověka nad ostatními ne-lidskými druhy a potřeba většiny lidí bránit antropocentrismus by se dala označit hlavním ideologickým směrem. To nám umožňuje se příliš nepozastavovat a morálně uvažovat nad zvířaty, které používáme na práci či jako potravu [Alger, Alger 1999: 203]. V tradičních společnostech se zvířata objevovala jako postavy v mýtech a náboženských příbězích. Jejich role v lidských životech byla mimo to založená většinou na praktické potřebě. Rovněž není sporu o tom, že již od starověku byla zvířata pro člověka trvalou uměleckou inspirací a stala se součástí lidské kultury skrze obrazy, sochy i literaturu [Veselovský 2000: 145].

Zvířata se objevují v lidském životě již od raného dětství. První hračky, které dítě dostane, mají kromě základních geometrických tvarů, podobu barevných plastových zvířat, později nahrazené zvířaty plyšovými. První knížky či leporela, mimo výjevy se života dítěte (domácí práce, procházky v parku), obsahují obrázky zvířat. Stejně tak i knihy pro starší děti. Jako příklad můžeme uvést Povídaní o pejskovi a kočičce, Čtyřlístek, Krteček, nemluvě o zfilmovaných literárních dílech, dětem nejčastěji prezentované skrze Večerníček – Bob a Bobek, Maxipes Fík či Tom a Jerry. Zvířata jsou rovněž oblíbeným tématem celovečerních filmů jako například Doba Ledová, Hledá se Nemo či Za plotem [Vandrovcová 2011: 22]. Nyní se zvířecí symbolika objevuje v oblasti zábavy a spotřeby – maskoti sportovních týmů, pojišťoven či pracích prostředků. Nejvýraznější roli hrají zvířata v životě dnešních městských obyvatel jako domácí mazlíčci, kteří mají na rozdíl od zvířat zvláštní postavení. V mnoha rodinách se stávají plnohodnotnými členy – účastní se rodinných zvyklostí, slaví se jejich narozeniny atd.. S těmito zvířaty lidé běžně komunikují, tráví s nimi svůj volný čas a dochází ke vzájemné emocionální výměně [Vandrovcová 2011: 22].

Toto soužití má i svou odvrácenou stranu, kdy se zvířata mohou stát objekty individuálního zneužívání a týrání. Týrání zvířat přitom může být pouhým mezikrokem k ubližování lidem. Wright a Hensley analyzovali případové studie sériových vrahů a zjistili, že tito lidé použili zvířata jako objekt, na kterém si praktiky vyzkoušeli a postupně znečitlivěli k bolesti druhého. V dospělosti pak obrátili své jednání proti lidem. Kromě individuálního zneužívání zvířat existuje samozřejmě i to institucionální. Tedy takové, které je ve společnosti z hlediska veřejného mínění a legislativou schvalované. Některé z nich jsou pouze okrajovou a regionální záležitostí jako psí zápasy, rodeo, kožešinové farmy či hrubé drezury zvířat v cirkusech, mezi rozšířenější formy, které společnost víceméně toleruje, patří hlavně intenzivní zemědělství (tzv. velkochovy), kosmetický, vojenský a vědecký výzkum [Vandrovcová 2011: 24-25].

Domestikace

Proces domestikace nastal v Evropě před 10 000 až 16 000 lety. Zdomácnění zvířat bylo podmíněno jejich vytrhnutím z jejich přirozeného prostředí a vystavit je podmínkám, které jim určí člověk. Zdomácnění zvířat vedlo k obstarání obživy, tudíž lov už nebyl zapotřebí. Postupně začaly vznikat vesnické a městské aglomerace, jelikož jedině rostlinná a živočišná výroba dokázala uživit tak velké množství lidí. Zvířata neposkytovala majitelům jen maso, mléko a tuk, ale i vlnu a kůži. Domestikaci lze tedy označit jako výchozí bod, ze kterého vzešla a na němž stojí naše jedinečná lidská kultura [Veselovský 2000: 84].

Postupně docházelo k selektivnímu šlechtění zvířat, přičemž člověk nechal pářit zvířata s nejlepším fenotypem znaků, za účelem získat od určitých zvířat více. Více mléka od krav, více práce od koně nebo větší poslušnost od psa. „*Takto specificky vyšlechtěná zvířata byla člověku natolik užitečná, že mu pomohla pokročit od života v neustále práci a dřině k více volnému času a tím i většímu prostoru pro zábavu. Více času nabídlo člověku prostor pro chov zvířat za účelem jejich užitekosti, ale také pro vlastní potěšení.*“ [Webster 2009: 244]

Psi a kočky - fenomén domácích mazlíčků

Každodenní interakce mezi lidmi a zvířaty, a to nejčastěji v roli domácích mazlíčků, je jedním z nejpobulárnějších témat v rámci Human-Animal Studies. Výzkumy na toto téma nejčastěji vycházejí z perspektivy symbolického interakcionismu, přičemž se snaží ukázat, že jsou zvířata schopna vstupovat s lidmi do smysluplných interakcí jako subjekty a být interagujícím partnerem [Vandrovcová 2010].

Přenesení ekonomického významu z venkova do městských aglomerací a bohatnutí určitých vrstev obyvatelstva, se zde vytvořil prostor pro aktivity, které dříve nebyly možné s ohledem na všudypřítomnou nutnost se zbývat prací. Mezi tyto aktivity patří i chov zvířat, jako jsou psi, kočky či jiné menší druhy. Zvířata nás v dnešní době urbanizace a neustálého shonu spojují s přírodou a dávají nám příležitost ke komunikaci s ní a k uvolnění. Mezi nejoblíbenější mazlíčky v České republice patří bezpochyby pes a kočka, kterým se postupně dostalo téměř neomezené svobody v pohybu v lidských příbytcích. Převažujícím důvodem je však přínos psa a kočky v etické, sociální i emocionální oblasti [Veselovský 2000: 102].

V Sandersově práci, která se týká psů a jejich majitelů [Sanders 1993], vnímají majitelé své psy jako silně emocionálně založené bytosti a to nejen co se týče vnímání a projevů hněvu, radosti či smutku, ale i jakéhosi emocionálního sladění s majitelem. Stejně tak i majitelé koček zastávají názor, že se dokáží naladit na jejich emocionální vlnu a vycítit, pokud se něco děje. Často rovněž přiznávají, že jejich mazlíci jsou nejenom součástí rutin a zvyklostí rodiny, ale že tyto zvyklosti jsou často vystavěny na míru těmto mazlíčkům. Přesný čas krmení, hraní, různé rituály při hře či před spaním. Mají spojená různá místa s různými aktivitami. Ale to jestli se bude aktivita dít, souvisí s tím, jestli obě strany „vydefinují“ situaci stejně – což je kolektivní proces [Alger, Alger 1997: 76-77].

Fenomén domácích mazlíčků se projevuje v mnoha oblastech moderní společnosti. V životě majitele, ekonomické aktivitách (veterinární "průmysl", výroba a distribuce krmiva, hraček a dalších doplňků), byrokratických a jiných mechanismech zabezpečení (evidence, výběr poplatků, povinné očkování, existence útulků). Dále můžeme zmínit i pracovní zapojení koček a psů (dnes jde především o terapeutické využití) a v neposlední řadě existenci mnohých známých virtuálních psů a koček – literárních či filmových [Hejhalová 2004: 105].

Lidé hledají emocionální uspokojení v nekomplikovaném a jednoznačném vztahu častěji, a to i na úkor vztahů s lidmi. Jsou pro svého miláčka ochotni udělat mnoho věcí, včetně investice velkého množství financí ve formě krmiva, péče, hraček či případných veterinárních nákladů. V posledních letech se rozrůstá nabídka nových služeb pro zvířata jako salóny, psí školky či hlídání koček přímo u klienta doma v případě jeho nepřítomnosti [Fraňková 1999: 14]. Vztah mezi člověkem a jeho mazlíčkem, který s ním sdílí jednu domácnost, má v tomto směru reciproční charakter. Člověk zvířeti poskytuje péči a stará se o jeho potřeby zatímco zvíře se odvděčuje svou společností a nákloností. Svě majitele pomáhají chránit před možným znečitlivěním a oslabují důsledky samoty a sociální izolace.

Osamělým lidem může zvíře nahrazovat partnera a bezdětným párům děti. Není nijak neobvyklé, že si některé zatím bezdětné páry pořizují psa nebo kočku za účelem „náviku“ kooperace a rozdělení povinností, předtím než se rozhodnou mít dítě [Vandrovcová 2011: 30].

Pokud pomineme přímou interakci se zvířetem, které chováme doma, vlastnictví nějakého domácího mazlíčka má vliv na společenský život a identitu jedince. Majitelé domácích mazlíčků vytvářejí specifické komunity (například na internetu), přičemž členství je podmíněno vlastnictvím určitého domácího mazlíčka. Tito lidé spolu sdílí příhody ze společného života se zvířaty a poskytují si vzájemně rady v případě potřeby. Stejně tak přítomnost psa, například na procházkách usnadňuje navázání komunikace s cizími lidmi [Vandrovcová 2010]. Starší lidé se díky psovi dostanou ven z bytu, kde mají možnost k seznámení se s novými lidmi.

Chování domácích mazlíčků přináší i zdravotní výhody. Studie dokazují, že chov zvířete snižuje pravděpodobnost výskytu infarktu. U starších lidí například snižuje výskyt deprese. Vzhledem k těmto výsledkům se zvířata začala rovněž používat při terapii, jejímž průkopníkem byl americký psycholog Boris Levinson, a následně se používání zvířat stalo zcela běžně uznávanou technikou při léčbě dlouhodobě nemocných pacientů.. V České republice je nejpopulárnější canisterapie (terapie za pomoci psů), která podněcuje verbální i neverbální komunikace, rozvíjí orientaci v prostoru a čase, pomáhá při náviku koncentrace a paměti, rozvíjí sociální citění a přispívá k duševní rovnováze a motivaci [Vandrovcová 2011: 23].

1.4. Ochrana zvířat

Právní úpravy, které se týkaly ochrany zvířat na našem území lze zaznamenat již před rokem 1855. Tyto úpravy se týkaly pouze určitých oblastí zájmu, například lovu divoké zvěře či chovu dobytka. Následně vznikly předpisy a nařízení, která omezovala týrání zvířat. Ta se však vztahovala spíše k užitkovým zvířatům, ať už ve výzkumu či hospodářské činnosti. Od konce první světové války do rok 1948 právo už operovalo s pojmem týrání. To se však vztahovalo k působení fyzické a psychické bolesti bez účelu. Pokud bylo takové jednání ospravedlněno, prováděno za určitým účelem, nebylo možno toto jednání klasifikovat jako týrání. V době budování socialistické republiky byl kladen důraz na zvyšování živočišné produkce, tudíž zákony týkající se zvířat směřovali spíše k tomu, jakým způsobem z těchto zvířat těžit co nejvíce s ohledem na jejich zdraví [Müllerová, Stejskal 2013: 271-295].

1.4.1. Počátek moderní ochrany zvířat v ČR

K legislativní úpravě týrání zvířat došlo až na jaře 1992. Příprava tohoto zákona se nesla v myšlence přiblížení české společnosti evropské úrovni z hlediska kultury myšlení, která vyžadovala ochranu všech živočichů, nikoli pouze člověka. Tato ochrana předpokládala změnu statutu zvířete, který do té doby označoval zvíře za výrobní prostředek, bez ohledu na jeho potřeby a podmínky, v nichž žije. Zákon se netýkal pouze zabránění týrání zvířat, ale i zajištění dobrých životních podmínek a zdraví zvířat [Müllerová, Stejskal 2013: 296-297].

Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání obsahoval vymezení činností, které jsou považovány za týrání, zákaz bezdůvodného usmrcení zvířete, základní pravidla chovu a ochrany hospodářských, zájmových a volně žijících zvířat a regulaci pokusů na zvířatech [Müllerová, Stejskal 2013: 299].

Tento zákon byl postupně novelizován až do roku 2013. Jednalo se spíše o menší změny týkající se definic, způsobů týrání a výše pokut za správní delikty. Euronovela z roku 2004 zákon více rozšířila o přepravu zvířat a došlo i k doplnění okruhů týkající se hospodářských a volně žijících zvířat. K dalším novelizacím došlo i v letech 2002 a 2012. Poslední zmíněná novela uzákonila zákaz chovu pro chovatele, kteří se dopustili týrání zvířat, odebrání zvířete, které bylo týráno a umístění takového zvířete do náhradní péče. Některé dlouho plánované změny se bohužel nepovedlo prosadit. Jako například vstup Policie ČR do obydlí z důvodu ochrany zvířete, tuto možnost mají policisté pouze v rámci pozemku, nikoli samotného obydlí [Müllerová, Stejskal 2013: 300-301].

1.4.2. Základní aspekty zákona na ochranu zvířat proti týrání

„Účelem zákona je chránit zvířata, jež jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcením bez důvodu, pokud byly způsobeny, byť i nedbalostí, člověkem.“ [Müllerová, Stejskal 2013: 303]

Zákon o ochraně zvířat proti týrání stojí na následujících principech:

- *Princip vysoké hodnoty zvířat* – stojí na uznání faktu, že zvířata mají hodnotu sami o sobě jako nenahraditelná součást živočišné říše. Tato hodnota se neváže pouze na jejich užitečnost pro člověka
- *Princip péče* – vlivem domestikace ztratila zvířata schopnost žít ve volné přírodě, která je spojená s anatomickými fyziologickými změnami a stejně tak změnami

chování. Z tohoto důvodu je nyní člověk odpovědný za nynější podmínky zvířat, protože on je důvodem, proč zvířata ztratila schopnost žít jinak, než v zajetí.

- *Princip snižování utrpení* – tento princip se vztahuje k předcházení a snižování utrpení, a to nejen ve vztahu k týrání samotnému, ale i mnoha povinnostem týkajících se nakládání se zvířaty.
- *Princip usmrcení bez zákonného důvodu* – usmrcení zvířete je často nevyhnutelné, nicméně důvody k tomuto usmrcení jsou zákonem ustanoveny. Nepatří mezi ně například nadpočetnost, finanční nouze či nechtěnost
- *Princip respektování přirozených potřeb zvířat* – tento princip spočívá ve vytváření takových podmínek v chovech, která poskytují zvířatům možnost se chovat co nejvíce dle svých přirozených instinktů.
- *Princip odpovědnosti chovatele* – každý jedinec je odpovědný za své protiprávní jednání vůči zvířatům, jejichž život je tímto zákonem chráněn.
- *Princip odbornosti a kvalifikace* – zda došlo či nedošlo k týrání zvířete je otázkou, na kterou je schopen odpovědět jenom odborný orgán. Lépe řečeno, jeho názor bude ten, který bude brát v potaz ve správním řízení. Odbornost a kvalifikace je rovněž požadována u případů usmrcení zvířat, při činnosti s pokusnými zvířaty a v útulcích pro zvířata.
- *Princip subsidiarity* – tento princip, který se uplatňuje zatím pouze v oblasti pokusů na zvířatech, povoluje využití živého zvířete k určitému účelu pouze za předpokladu, že není dostupné žádné jiné řešení.
- *Princip transparentnosti* – reflektuje požadavek na informovanost veřejnosti. Je založen na vedení záznamů v různých oblastech ochrany zvířat

[Müllerová, Stejskal 2013: 304-310].

1.4.3. Zvíře v zákoně

Pojem zvíře je v zákoně o ochraně zvířat definován takto § 3 písm. a): zvířetem se rozumí „každý živý obratlovec, kromě člověka, nikoliv však plod nebo embryo.“ Úprava z roku 2004 tuto definice rozšířila i na „přiměřeně i na jiné živočichy“, čímž byl zákon rozšířen i na bezobratlé živočichy. Stejně tak veterinární zákon neomezuje pojem zvíře pouze na obratlovce a to hlavně vzhledem k bezobratlým, kteří se využívají pro živočišnou produkci (např. včely). Další zákony pracující s pojmem zvíře je zákon č. 154/2000 Sb., plemenářský zákon, zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství a zákon 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství. Kromě pojmu zvíře je v zákoně rovněž definován pojem živočich. Těch se týkají

zákony č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody, č. 162/2003 Sb., o zoologických zahradách, č. 100/2004 Sb., o obchodování s ohroženými druhy či zákon č. 115/2002 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy. Pojem živočich se vztahuje k celé živočišné říši. Další pojem zvěř, který zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti rozumí „*obnovitelné přírodní bohatství představované populacemi druhů volně žijících živočichů.*“ [Müllerová, Stejskal 2013: 311-314]

Kategorizace zvířat

Zákon na ochranu zvířat proti týrání definuje několik kategorií zvířat, na jejichž základě upravuje povinnosti chovatelů. Tyto kategorie jsou:

- Hospodářská zvířata – zvířata určena k produkci živočišných produktů, ale i zvířata plnící další hospodářské nebo podnikatelské účely.
- Zvíře v zájmovém chovu – hospodářský účel zde není tím hlavním důvodem proč je zvíře chováno. Jeho chov slouží spíše k zájmovým činnostem člověka či jako společník.
- Pokusná zvířata – jedná je o živé obratlovce, s výjimkou člověka, zákon tato zvířata definuje jako „*zvířata chovaná pro použití k pokusům*“ § 17 f)

1.4.4. Úvod do problematiky opuštěných zvířat v České republice

Útulky se většinou nachází v okresních městech, které jsou financovány z rozpočtu daného města. Provozovat útulek pro zvířata však může i soukromá osoba nebo spolek. Obec má povinnost se postarat o ztracené či opuštěné zvíře, které se nachází na jejím území, nejčastěji se jedná o psy a kočky. K tomuto účelu mohou obce a města zřizovat obecní/městské útulky, avšak je zde i možnost umístění zvířete do soukromého útulku či zařízení, která jsou provozována zájmovými organizacemi [Müllerová, Stejskal 2013: 333].

1.4.5. Legislativní zakotvení

Zájmově chovaná zvířata jsou jednou ze základních kategorií zvířat. Přesto, že legislativa týkající se nakládání s toulavými a opuštěnými zvířaty a provozování útulků se nevztahuje pouze na kategorie zájmově chovaných zvířat, v praxi se jedná většinou o psy a kočky. Zákon v těchto případech jasně stanovuje odpovědnostní a institucionální rámec, aby zvířata, jejichž majitel se o ně nemůže nadále starat, byla chráněna a byla jim poskytnuta náležitá péče. Kategorie opuštěných a toulavých zvířat je vymezena v zákoně § 3 písm. h) a i).

V obou případech jde o ztrátu kontroly a dohledu chovatele či jiné osoby. Jedná se o zvíře, které bylo původně v lidské péči. Rozdíl spočívá v tom, zda bylo toto zvíře opuštěno chovatelem, který se ho úmyslně zbavil nebo vyhnal [Müllerová, Stejskal 2013: 333].

„Opuštění zvířete je zákonem výslovně zakázáno, a to dokonce dvakrát: takové jednání je poprvé v § odst. 1 písm. s) prohlášeno za týrání a jako takové je zakázáno, a podruhé je zakázáno zvláště v § 6.“ [Müllerová, Stejskal 2013: 333].

Ztracené nebo zatoulané zvíře musí být vráceno majiteli, pokud je znám. S tím může být problém, pokud není zvíře náležitě očipované. Nalezené zvíře je předáno obci, na jejímž území se našlo. Tato obec má povinnost se o zvíře postarat, přičemž do 6 měsíců se o ně může přihlásit majitel. Nálezce zvířete si tedy nemůže toto zvíře přivlastnit, ale pouze o něj pečovat době, než se o něj přihlásí majitel. Po výše zmíněné době se však zvíře stává majetkem obce. Nový občanský zákoník vydaný roku 2012 upravuje postavení zvířat v naší společnosti a zohledňuje, že se jedná o živé tvory. Nálezce má tedy možnost si zvíře ponechat v péči a pouze ohlásit nález příslušné obci (§ 1058). Skrze nový občanský zákoník byla rovněž zkrácena doba, po kterou se může přihlásit majitel, a to na čtyři měsíce. [Müllerová, Stejskal 2013: 333].

Útulky pro zvířata má tedy možnost zakládat obec nebo soukromý provozovatel. Obce mají možnost tyto útulky, zřizovat, provozovat a následně i rušit (§ 24 odst. 1 zákona na ochranu zvířat proti týrání). I přesto, že obce mají povinnost se postarat o zvíře nalezené na jejich území, není nijak stanoveno, že obec musí mít pro takové případy zřízený útulek a v praxi tomu ani tak není. V takových případech je třeba využít soukromý útulek. K březnu 2013 bylo v České republice provozováno přes 100 schválených útulků, z toho asi 60 obecních. Pro zřízení útulku je nezbytné získat povolení od veterinární správy dle veterinárního zákona (§ 56 odst. 1). Rovněž i osoby pečující o zvířata v útulku musí dle stejného zákona osvědčení o způsobilosti k provádění této činnosti. Zákon na ochranu zvířat stanovuje povinnosti provozovatele útulku, mezi které patří například umožnění vstupu pracovníkům orgánů ochrany zvířat, poskytnutí informací a předvedení zvířete. Rovněž je nezbytné stanovit a dodržovat provozní řád a vést evidenci přijatých a vydaných zvířat. Útulek nemá v zákonech jasné vymezení, přesto je za něj považováno jakékoli zařízení, které přijímá opuštěná zvířata a následně o ně pečuje. Na tyto zařízení, ať už používají jakýkoli název (azyl, domov, sdružení...) se vztahují stejné zákony [Müllerová, Stejskal 2013: 335].

1.4.6. Útulky v ČR

Tato kapitola vychází z několika článků, které byly napsány lidmi, kteří se zajímají o problematiku opuštěných zvířat a aktivně těmto zvířatům pomáhají. Jejich pohled na celou problematiku je tedy poněkud zaujatý. Lze říci, že tak jak je popisováno v této kapitole, tak by skutečně útulek pro opuštěná zvířata vypadat měl, s ohledem na příslušné zákony i na samotná zvířata. V médiích se však můžeme nezděravka setkat s reportážemi a zprávami o útulcích, azylech či záchytných kotcích, která tyto zákony nespĺňují z hlediska nevhodného personálu či podmínek. Rozhodla jsem se však vycházet z těchto textů, jelikož všechny instituce, které jsem v rámci výzkumu navštívila, se shodují s následujícími popisem chodu a služeb, které poskytují zvířatům.

Útulek je místo, kde by mělo být o zvíře dobře a profesionálně postaráno do doby, než se najde majitel, případně je zvířeti nalezen nový domov. Obecně lze útulky dělit na městské, zřízené a provozované právnickou osobou (spolky či organizace angažující se v ochraně zvířat) či útulky soukromé. Městské nebo obecní útulky jsou financovány ze strany města či obce a některé mají i stále placené zaměstnance. Druhé dva typy útulků se mohou, co se týče kvality služeb poskytované zvířatům lišit vzhledem k personálním a finančním možnostem daného útulku. Některé mají smlouvu s obcí o alespoň částečném financování, nicméně ve většině případů jsou ale závislé čistě na sponzorských darech a dobročinnosti[Hodek 2011].

Mezi problémy útulku patří neochota obcí plnit své povinnosti a postarat se o nalezené zvíře na svém území a s tím spojená neochota poskytnout finanční prostředky na chod útulku ze svého rozpočtu. Soukromé útulky pak mají problém s nedostatkem financí a z toho pramenící i nejistota dalšího materiálního zabezpečení, což následně vede ke snížené péči o zvířata z hlediska výživy a veterinární péče. Není výjimkou, že majitelé útulků investují do péče o zvířata i vlastní finanční prostředky. Soukromé útulky jsou většinou financovány pouze od sponzorů, kterých je pomálu či z dobrovolnických darů. Mají svůj vlastní transparentní účet, kam je možné zasílat peníze, z nichž je následně placena péče o zvířata, včetně veterinární, kterou mnoho přijatých zvířat nezbytně potřebuje. Kromě peněžitých příspěvků přijímají útulky obvykle i materiální dary ve formě krmiva, čisticích prostředků či zdravotnických potřeb. Některé útulky vítají i dobrovolnickou pomoc přímo v útulku (venčení psů, úklid atd.) [Hodek 2011].

Dalším problémem je i nedostatečná kapacita. Útulky často nejsou schopny přijímat zvířata z jiných spádových oblastí a regionů nebo od soukromých nálezců. Drtivá většina

útulků je vždy téměř nebo úplně zaplněná. Kapacita útulků v současné době nestačí na množství bezprizorních zvířat. Počet stálých zaměstnanců v útulcích není vysoký a je často problém sehnat vhodný a vyškolený personál pro péči o zvířata. Ke konci roku 2010 bylo v České republice celkem 112 útulků, které se dohromady staraly o zhruba 5 800 zvířat. Průměrně na každý útulek připadá 45 zvířat, nicméně rozdílů jsou zde velké. Existují městské útulky, kde je i přes 100 zvířat stejně tak soukromé, které se starají jen o deset. [Hodek 2011].

Jak funguje útulek

Útulky, lze samozřejmě najít i výjimky, nechávají přijatá zvířata prohlédnout veterinářem, který kromě případné léčby aktuální nemoci či zranění, zvíře i odčerví/odbleší, naočkuje a pokud je to možné i vykastruje předtím, než je mu hledán nový domov. Útulky mají často své internetové stránky nebo stránku na facebooku, kde představuje své svěřence, jejich věk, zdravotní stav a povahu, aby co nejrychleji našli nové majitele. Je nutné vybírat opravdu pečlivě. Lidé si často vyberou zvíře na základě vzhledu, aniž by je zajímala povaha či předchozí zkušenosti. Například pes, který trpí samotou nebude vhodný pro pracovně vytíženého jedince a plachá kočka nebude vhodná do rodiny plné malých dětí. Zaměstnanci útulku všechny psi a kočky dobře znají a velmi rádi poskytnou informace případnému zájemci. Lidé, kteří nemají se zvířaty příliš zkušeností, často neví, co péče o zvíře přesně obnáší ani, zda si vybrat samce či samici, starší či mladší nebo klidné či temperamentní zvíře. Při adopci majitel uhradí adopční poplatek, spojený s výlohami na zdravotní péči (očkování, odčervení, kastrace), kterým zároveň přispívá na další provoz útulku. Psa nebo kočku si může adoptovat pouze osoba starší 18 let. Některé útulky rovněž odmítají předat zvíře tzv. třetí osobě, tedy osobě, pro které není zvíře přímo určeno – např. je to dárek pro babičku atd. Většina útulků si rovněž vymezuje právo na informace o tom, jak se zvíře v novém domově má a i případnou kontrolu, stejně tak jako povinnost přijmout zvíře zpět, pokud by se nový majitel dostal do situace, kdy se nemůže o zvíře nadále starat [Kos].

Kromě standardních prostor útulku jsou využívány i domácí depozita, kde zvířata čekají v domácím prostředí, zatímco jsou pod záštitou útulku klasicky inzerovány. Provozovatelé těchto depozit jsou se zvířaty v bližším kontaktu a mohou se jim více věnovat. Mnoho psů (a i koček) přichází z nevhodných podmínek a je třeba je správně socializovat [Machová 2015].

Činnost v rámci osvěty a poradenství

Útulky pro opuštěná zvířata a další organizace zabývající se touto problematikou se často věnují i osvětě, často v rámci sociálních sítí. Je nutné omezit nadměrnou produkci psů a

koček, které pak nemohou najít domov a končí v útulcích. Je však nutné si uvědomit, že tato nezodpovědně produkovaná zvířata rovněž berou možnost zvířatům, která se už v útulku nachází šanci najít nový domov. Kromě těch lidí, kteří množí svá zvířata z pouhé neznalosti, existují obchodníci, kteří množí zvířata čistě s vidinou finančního zisku. Tito psi nemají často žádné zdravotní testy a nezřídka jsou chovány v nevhodných a nehygienických podmínkách. Štěňata jsou prodávána neočkovaná v nízkém věku, což je jednak zdravotně nebezpečně, ale přímo odporuje veterinárnímu zákonu, který udává, že pes musí být mezi třetím s šestým měsícem očkován proti vzteklině. Stejně tak příliš mladé štěně nemá moc šancí bez matky a řádné péče přežít. Řada „množitelů“ hájí své aktivity argumentem, že se jedná o zájmový chov, do kterého orgán státního veterinárního dozoru nemá právo za normálních okolností vstupovat, pouze pokud je podezření na týrání zvířat. V takovém případě může policie ve spolupráci s veterinární správou provést na místě šetření, které však málokdy vede k nějakému postihu, většinou z nedostatku důkazů. Možností je rovněž situaci nahlásit finančnímu úřadů, protože se jedná o podnikání, tudíž „chovatel“ musí řádně platit daně [Duben 2014].

2. Metodologická část

V této části seznámím čtenáře s metodami, které jsem pro výzkum použila spolu s vysvětlením, proč jsem zvolila právě tyto. Rovněž popisují, jakým způsobem jsem provedla analýzu dat i reflexi své osoby v rámci tohoto výzkumu.

2.1. Cíl práce a výzkumné otázky

Jaké zkušenosti či události v průběhu života pečovatelů o opuštěné psy a kočky formovaly jejich vztah ke zvířatům a rozhodnutí se v oblasti opuštěných zvířat angažovat na institucionální úrovni. Dále mě zajímá, jak tuto zkušenost hodnotí sami pečovatelé ve směru pohledu na zvířata a vlastní identity a života. Zvolila jsem kvalitativní formu výzkumu z důvodu zájmu o hlubší vhled do zkoumané problematiky a uchopení skupiny „záchranářů“ zvířat jako skupiny se specifickým pohledem na problematiku opuštěných zvířat a dalšími společnými znaky.

Hlavní výzkumné otázky

- Jak pečovatelé o opuštěná zvířata interpretují situace/události/zkušenosti, které formovaly rozhodnutí dobrovolně pomáhat opuštěným zvířatům?

- Jak definují svou dobrovolnou činnost? V čem spočívá jejich motivace?
- Jak interpretují změny v jejich životě poté, co se začali plně angažovat v organizacích na pomoc opuštěným zvířatům?
- Jaký status má v jejich očích zvíře?
- Lze mezi jednotlivými identitami pečovatelů najít společné prvky? Jaké?

2.2. Metody sběru dat

Výzkum jsem prováděla s provozovateli/vedoucími/pracovníky z několika institucí zaměřených na pomoc psům a kočkám, kteří jsou z různých důvodů opuštěná. Tedy s lidmi, kteří se věnují dobrovolné činnosti v oblasti péče o opuštěná zvířata. Výzkum probíhal od prosince 2015 do dubna 2016. Jako metodu sběru dat jsem zvolila polostrukturovaný epizodický rozhovor, který v sobě propojuje výhody narativního rozhovoru a rozhovoru pomocí návodu. Tou je v prvním případě fakt, že konzultant výzkumu má možnost volného vyprávění o tom co sám považuje za důležité. Rozhovor pomocí návodu, je naopak založen na určitém seznamu otázek či témat, které je nutné během rozhovoru probrat a výzkumníkovi tak poskytuje potřebnou oporu, přičemž poskytuje možnost upravení otázek vzhledem k situaci. Rovněž poskytuje oproti více nestrukturovaným formám lepší možnost komparace. V rámci epizodického rozhovoru vypráví konzultant nějakou epizodu ze svého života ve vztahu k určité oblasti [Hendl 2012: 174-177].

„Základem rozhovoru je opakovaná výzva k vyprávění nějaké epizody z určité oblasti zkušeností jedince. Pro orientaci o tematických oblastech je nutné si připravit návod se soupisem témat. Vedle těchto vyprávění pak jde o položení otázek, jež se týkají subjektivních definic různých pojmů a vztahů mezi nimi.“ [Hendl 2012: 177]

Tento typ rozhovoru jsem zvolila, jelikož konzultantům nabízí možnost volného vyprávění svého „příběhu“ a mně možnost směřovat konzultanta k tématům, která jsou důležitá pro můj výzkum.

Rozhovory většinou probíhaly buď přímo v útulku (4 případy) nebo u konzultantů doma (3 případy). Osobně jsem preferovala setkání v útulku, pro možnost pozorovat pečovatele v jejich přirozeném prostředí a při interakci se zvířaty.

Všechny rozhovory probíhaly většinou za přítomnosti zvířat, ať už útulkových nebo těch které měl pečovatel doma. K nim také velmi často své vyprávění vztahovaly. Rozhovory

trvaly třicet až sedmdesát minut. Jednalo se celkem o sedm konzultantů, které jsem buď osobně znala z mých dřívějších aktivit nebo jsem se zkontaktovala pomocí emailu za účelem prosby o poskytnutí rozhovoru. Jednalo se o šest žen a jednoho muže.

2.2.1. Výběr konzultantů výzkumu

Výběr útulků, z nichž jsem získala konzultanty pro můj výzkum, jsem volila s ohledem na následující faktory. Ač nerada jsem musela při výběru zohlednit finanční stránku. Útulky se většinou nachází v odlehlejších oblastech a menších obcích. Využití mého vozu pro dopravu bylo tedy nevyhnutelné. Volila jsem tedy z útulků, které se nacházejí v Praze nebo ve Středočeském kraji. Existuje totiž určité nepsané pravidlo, že útulek pro opuštěná zvířata by se neměl navštěvovat, aniž by člověk přinesl něco psům a kočkám, kteří zde žijí. Většinou se jedná o konzervy a granule a vzhledem k tomu, že útulky, které jsem navštívila, si opravdu zakládají na zdraví zvířat, krmí pouze kvalitními krmivy, což ovšem není levnou záležitostí. Soustředila jsem se na útulky soukromého charakteru, jelikož městské útulky a jejich pracovníci bývají financováni z rozpočtu města. Vzhledem k tomu, že má práce se zaměřuje i na motivaci se opuštěným zvířatům věnovat, chtěla jsem tímto krokem eliminovat motivaci založenou na finanční odměně.

Útulky jsem vybírala na základě osobní zkušenosti či zkušenosti známých s ohledem na výše zmíněnou geografickou polohu. Proto jsem do svého výzkumu nakonec zahrnula tři útulky (2 pro kočky, 1 pro psy) a jednu dočasnou péči - můžeme použít výraz domácí depozitum (pro psy). Vybrané útulky/konzultanty jsem kontaktovala jak osobně (v případě útulku, do kterého pravidelně docházím) či pomocí emailu uvedeného na internetových stránkách. Všechny útulky, které jsem kontaktovala, moje téma zaujalo a i během rozhovorů bylo znát, že je těší mluvit o své práci a pomoci zvířatům. Dle výzkumu Sandry Neumann, který probíhal v útulcích v USA, je drtivá většina lidí angažující se na těchto místech, ženského pohlaví. Na stejný problém jsem narazila i zde, proto je můj výběr konzultantů značně nevyvážený z hlediska pohlaví [Neumann 2010].

2.2.2. Rozhovor

Jak jsem již zmínila v předchozí části, použila jsem epizodickou formu rozhovoru. Snažila jsem se návod rozhovoru koncipovat takovou formou, aby konzultanti mohli svá vyprávění ukotvit chronologicky. Tedy začali vyprávění v minulosti (v dětství) a postupovali směrem k svému současnému životu a práci v útulku.

Sestavila jsem jednotlivé okruhy témat, k nimž jsem následně přiřadila otázky. Původně jsem neměla napsané konkrétní otázky, pouze hesla. Nicméně během prvního rozhovoru jsem zjistila, že mám někdy problém rychle zformulovat správnou otázku, a proto jsem se rozhodla si do návodu uvést konkrétní otázky. Nicméně nebylo nutné se ptát na každou otázku zvlášť, jelikož spolu navzájem často souvisí. Konzultanta jsem nechala volně vyprávět o událostech a zkušenostech, které jemu samému připadaly relevantní z hlediska tématu. Poslední okruh otázek měl čistě informační charakter, abych mohla lépe pochopit, jakým způsobem daný útulek funguje.

Můj návod vypadal zhruba takto. Nutno podotknout, že u více mluvných konzultantů jsem často zmínila pouze první otázku daného okruhu, jelikož konzultant zahrnul do vyprávění téměř vše, aniž bych se ho musela ptát. V některých případech jsem musela přeskakovat z okruhu do okruhu, aby moje následující otázka navazovala na její/jeho vyprávění. Spíše výjimečně se stávalo, že by mi konzultant úplně odběhl od tématu.

Rozhovor jsem vždy začínala otázkou: Povězte mi prosím o Vašich zkušenostech se zvířaty.....

| Okruhy | Otázky |
|---------------------------|---|
| Dětství | Měli jste nějaká zvířata, když jste byla malá? (kolik, jaká) Měla jste nějaké povinnosti spojené s péčí o tato zvířata? Jakou roli hrály ve Vašem životě? Vzpomínáte si na nějaké příhody s těmito zvířaty? |
| Práce v útulku | Kdy jste se více začala zajímat o opuštěná zvířata a jejich osud? Jak jste se dostala k práci v útulku? Jaké jsou Vaše povinnosti spojené s touto prací? Prosím popište mi, jak vypadá Váš běžný pracovní den. Jaké momenty jsou pro Vás v práci důležité? Jaké pocity s nimi máte spojené? Co je pro Vás na Vaší práci důležité? Jak vnímá okolí Vaši práci? Jak vnímají vaši práci vaši nejbližší? (rodina/přátelé) Setkáváte se někdy i s reakcí jiných lidí na vaši práci? Jaké ty reakce jsou? Co Vás vedlo k tomu, že jste se rozhodla pomáhat právě zvířatům? Co Vás osobně motivuje dělat tuto práci? Došlo ve Vašem životě k nějakým změnám poté, co jste se začala angažovat v pomoci zvířatům? K jakým? |
| Současnost | Jako roli ve vašem životě hrají zvířata mimo vaši práci? Máte doma nějaká zvířata? (kolik, jaká, jak jste k nim přišla) Co pro Vás Vaše zvířata znamenají? |
| Současná | Jaký vliv měla na vaše vnímání opuštěných zvířat vaše práce? Změnilo se ve |

| | |
|---------------------------|--|
| situace | <p>vašem vnímání něco?</p> <p>Věnujete se této problematice více mimo daný útulek? (angažování v dalších kauzách)</p> <p>Vnímáte nějakou změnu v přístupu k opuštěným zvířatům, jak ze strany úřadů tak i samotných lidí?</p> <p>Jací lidé dávají psi/kočky do útulku? Z jakých důvodů?</p> <p>Jací lidé zvířata naopak adoptují?</p> <p>Věnujete se této problematice více mimo daný útulek -> angažování v dalších kauzách</p> <p>Setkala jste se někdy osobně s případem týrání zvířat?</p> <p>Jak jste na tuto situaci reagovala?</p> |
| Informace k útulku | <p>Kolik psů/koček máte? Jen v prostorách útulku? Fungují nějaká domácí depozita?</p> <p>Co všechno zajišťujete? (odchyt toulavých psů, příjem nalezených, množírny, hromadění psů, hledání domova....)</p> <p>Je v přijímání a umístování nějaký vzorec? (rozdíly v rámci roku)</p> <p>Financování</p> <p>Kolik je zde zaměstnanců? Jakým způsobem fungují?</p> <p>Jak inzeruje psy/kočky k adopci?</p> <p>Jak probíhá příjem/výdej/adopce psa/kočky?</p> <p>Jak je možné pomoci? (pro dobrovolníky)</p> |
| Závěr | <p>Je ještě něco co byste mi k tomuto tématu chtěla říct?</p> |

2.3. Analýza dat

Pro analýzu dat jsem zvolila metodu otevřeného kódování. V transkriptech jsem se pokusila lokalizovat témata, které jsem následně označila kódy. Ty jsem pak dělila do kategorií a podkategorií.

Dle Silvermana není kódování využíváno pouze vědeckými pracovníky, ale probíhá i v každodenním životě. Kódujeme vše, co vidíme, slyšíme, za účelem lepšího porozumění světu kolem nás (S 51). Stejný postup využíváme při třídění dat, která jsme získali během výzkumu. Vzhledem k velkému množství těchto dat je jejich třídění a následné hledání jejich významu zcela nezbytné. Kódování lze provádět mnoha způsoby. Lze kódovat slovo od slova, věty, odstavce či celé texty. Postup, který výzkumník zvolí, určuje výzkumný problém, otázky a osobní styl. Kódy mohou být v podobě podstatných jmen či sloves [Hendl 2012: 247]. Následným vytvořením kategorií je možné přiřadit přídavná jména nebo vlastnosti. Přiřazení vlastností pro odlišení událostí spadajících do jedné kategorie se označuje dimenzionalizace.

Pomocí vytvořených kategorií jsem se snažila o komparaci jednotlivých výpovědí za účelem odhalení spojitostí a případných rozdílů.

2.4. Reflexe pozice výzkumníka

Při sběru dat je velmi náročné se oprostit od svých zkušeností a znalostí, proto můj vztah k tématu a obecně problematice opuštěných zvířat hrál ve výzkumu velkou roli. Moje rodina chovala různé druhy zvířat už od mého narození, a proto jsem si k nim vytvořila velmi kladný vztah. Rovněž už půl roku pravidelně navštěvuji útulek pro kočky.

Mé vlastní zkušenosti se zvířaty a i s těmi opuštěnými, byť zatím v malém měřítku mi pomohlo navázat s konzultanty důvěrnější vztah ještě před započítím samotného rozhovoru, skrze vyprávění o mých zkušenostech a příhodách se zvířaty. Tento důvěrnější vztah mohl být motivací pro konzultanty hovořit otevřeněji. Rovněž i vzhledem k tomu, že jsem podobného smýšlení o tom, jaké by mělo mít zvíře postavení a jak by se k němu měl člověk chovat, pro mě nebylo těžké porozumět nejruznějším zkušenostem, postojům a názorům, které konzultanti v rámci rozhovoru zmiňovali. Došlo tak k určitému setření hranice mezi konzultantem a výzkumníkem. Troufám si tvrdit, že už během telefonického domlouvání rozhovorů byl můj znatelný „zápal pro věc“ tím, co potenciální konzultanty přesvědčilo, aby mi rozhovor poskytli.

Tato skutečnost má však i své negativní stránky. Právě obdobné zkušenosti byli důvodem, proč se občas rozhovor přesunul na vzájemnou výměnu zkušeností a názorů.. Po absolvování prvních rozhovorů jsem se snažila si nechat své názory během rozhovoru pro sebe a více se soustředit na konzultanta. Celkově si však myslím, že mi moje předchozí znalosti a zkušenosti byly spíše ku prospěchu, než naopak.

3. Praktická část

3.1. Představení útulků a konzultantů

Jména konzultantů i útulků byla změněna. Informace o jednotlivých útulcích pocházejí z jejich internetových stránek, které vzhledem k anonymizaci neuvádím.

3.1.1. Útulek Kočička Micka

XXXX spolek pro ochranu zvířat provozuje svou činnost už od roku 1991. Pečuje o opuštěná, toulavá či týraná zvířata. Zaměřuje se většinou na kočky, přesto lze v jejich

„nabídce“ čas od času najít i jiná zvířata jako psi či různé druhy domácích hlodavců. Primární specializací jsou však kočky. Rovněž provozují kastrační program, kdy kočky vykastrují a pokud to není nezbytně nutné si je nechat v útulku, z důvodů zdravotních či bezpečnostních, je vrací zpět do původní lokality. Pokud toto není možné, hledají pro kočky nový domov. Jelikož se jedná o soukromý útulek, veškeré finance na zabezpečení chodu pochází z dobrovolných příspěvků lidí, firem a v některých případech i úřadů. I přes název „Pražský“ od hlavního města Prahy nezískávají žádné příspěvky. Útulek se nachází v objektu starých kasáren v Klecanech (nedaleko pražských Kobylis). V přízemním objektu se nachází několik místností, kde jsou kočky rozděleny dle stáří, plachosti a zdravotního stavu. Každá z místností má navíc „kočičí“ vstup do venkovních voliér, proto mohou kočky za příznivého počasí trávit čas venku. Hlavní chodbu obývají více společenské kočky, které se nebojí kontaktu s lidmi a v útulku už jsou nějakou dobu. Jsou zde čtyři karantény, kde jsou kočky po přijetí či zotavení se z kastrace či jiných zákroků, které vyžadují klid. V dalších dvou místnostech jsou tzv. plašanky, které při vstupu okamžitě nabírají dráhu směrem ven. Některé jsou ochotné se nechat pomazlit, ale to je spíše výjimkou. Další dvě místnosti obývají odrostlejší koťátka popřípadě i starší kočky, které už tvoří určitou smečku, pokud mohou tento výraz použít pro kočky. Momentálně se jich v útulku nachází něco kolem stovky. Tento útulek jsem zvolila na základě osobní zkušenosti, jelikož sem pravidelně dojíždím.

Lenka

Rozhovor s Lenkou probíhal u ní doma v Bohnicích z časových důvodů. Má na starost kompletní chod útulku včetně shánění financí a předávání koček novým majitelům. Do útulku jezdí pravidelně, nicméně pokud ji tam zastihnete, většinou se věnuje návštěvám a případným zájemcům o kočku, které vždy pečlivě vyzpovídá a instruuje o tom, co daná kočka potřebuje. Proto jsme zvolila možnost provést rozhovor u ní v bytě, který se nachází v pražských Bohnicích a kde kromě ní a jejího manžela žije 11 koček různého původu. Od koček, které si sama pořídila po nalezené, které po absolvování léčby už nechtěla opustit.

Milena

Rozhovor s paní Milenou proběhl v prostorách samotného útulku. Paní Milena je zde každý víkend v otvírací době, tedy od devíti do šesti. Během týdne chodí do své práce. Má zde na starost vše, co se týká běžného provozu – úklid, krmení koček, ošetřování.

3.1.2. Azyl opuštěných psů v Praze

Azyl pro opuštěné psy se nachází v menším nádražním domku u jednoho pražského nádraží. Venku se nachází několik kotců, do kterých jsou umístěni psy ať už z důvodu karantény či neochoty vycházet s ostatními. Uvnitř třípokojevého domku jsou umístěni psy, kteří se zde mohou volně pohybovat. Stejně tak mají po většinu času i volný přístup na dvorek. Tento azyl se specializuje převážně na starší pejsky. Azyl byl založen před 14 lety a poté co majitelky krátce po sobě zemřely, ujal se provozu nové vedoucí. V současném složení fungují už pět let. Před čtyři lety bylo založeno občanské sdružení XXX pro zvířata o. s., pod jejíž záštitou je útulek provozován. Vedoucí (3 ženy) se starají o chod útulku. V jejich nepřítomnosti jsou se psy pán a paní, kteří původně pobývali v azylovém bydlení. Nyní bydlí přímo v útulku a starají se o denní potřeby psů. Venčení psů zde probíhá pomocí dobrovolníků, kteří sem dochází pravidelně. Momentálně tu žije 11 psů. Tento útulek jsem zvolila na základě doporučení známých, kteří zda byli před rokem na návštěvě.

Vanda

Paní Vanda je jednou z vedoucích/provozovatelek útulku. Rozhovor s ní probíhal v prostorách útulku, kam přijela i se svou fenkou Eli (kříženec pitbula), která pochází z tohoto útulku. Doma má ještě dalšího pitbula, který byl rovněž dříve obyvatelem útulku. Paní Vanda se stará o finanční stránku chodu útulku a vhodný výběr nových majitelů pro psy, které se v útulku nachází.

Markéta

Paní Markéta je další z vedoucích/provozovatelek útulku. Přijela jsem za ní do jejího domku v malé vesničce u Úval, ve které bydlí spolu se svým manželem, malým synem a dcerkou, která po celou dobu pobíhala kolem a doprovodu bulteriérky. Ze zahrady rozhovor pozoroval německy ovčák, který byl v rámci aktivit útulku zachráněn od romských občanů. Paní Markéta byla ještě v době, kdy útulek provozovaly původní majitelky, jedinou dobrovolnicí, která se chodila o psy pravidelně starat. Po jejich smrti to byla právě ona, kdo musel zajistit další chod útulku

3.1.3. Útulek Duše pro kočky

Duše pro kočky pečuje o opuštěné, týrané či toulavé kočky včetně zajištění kastrací a další zdravotní péče. Na facebooku pořádají různé aukce předmětů, které darovali dobrovolníci a několikrát ročně je pořádán i zahradní bazárek oblečení. Výtěžek je používán

pro zajištění potřebné péči o kočky. Tento útulek se nachází ve vesnici ve Středočeském kraji. Je zřízen přímo u provozovatelů v rodinném domku s dvorkem, který obývají čtyři psi, které majitele buď adoptovali z útulků, nebo našli. Domek je rozdělen do několika částí, kde jsou kočky opět rozděleny dle jejich aktuálního stavu. V hlavní místnosti/chodbě se volně pohybují kočky, jejichž počet lze těžko odhadnout. Některé z nich jsou hendikepované, avšak nebrání jim to ve volném pohybu. Tři z koček musí nosit plínku z důvodu porušené míchy. Dále jsou zde dvě místnosti, přičemž v jedné jsou kočky se špatným zdravotním stavem (částečná či úplná slepota, chybějící končetina atd.) a v druhé jsou plašší kočičky, které hůře snášejí přítomnost lidí. V domě se nachází i veterinární místnost s potřebným vybavením a karanténními klecemi. Jednou týdně zde kočky navštěvuje lékař v pražského Vetcentra. Kromě těchto prostor patří k Duši pro kočky i depozitum, kde jsou převážně koťata. Ta nemohou být z důvodu slabé imunity zařazena mezi dospělé nově příchozí kočky.

Tereza a Tomáš

Potom, co mě paní Tereza pustila bránou dovnitř, se zuřivý štěkot mění na vítání a vrcení ocasy. Zatímco mě prováděla po domě, její manžel pomáhal veterináři s vyšetřením. Tereza mi ukázala jednotlivé místnosti a představila mnoho koček i s jejich příběhem. S rozhovorem jsme začali v kuchyni za asistence dalších koček. Po chvíli jsme se přesunuli do hlavní chodby k počítači, aby se mohli manžel s panem doktorem v klidu naobědvat. Po rozhovoru jsem ještě nějakou dobu setrvala a paní Tereza mě seznámila i se záležitostmi týkajícími se provozu, jak fungují aukce, jak připravuje reporty na web a další plány do blízké budoucnosti jako plánované účasti na výstavách. Následně jsem provedla rozhovor s jejím manželem.

3.1.4. Dočasky

Projekt dočasky funguje v naší republice oficiálně tři roky. Dočasná péče znamená poskytnutí dočasného domova zvířeti (psu nebo kočce), pro které je pobyt v útulku náročnější a nevhodný ať už z důvodu věku nebo zdravotního stavu. Dočaskář poskytuje své obydlí a péči tomuto zvířeti standardně po dobu dokud se nenajde nový majitel. Hrazení nákladů na krmivo a veterinární léčbu bývá na dohodě mezi útulkem, pod který zvíře spadá a člověkem co poskytuje dočasnou péči.

Týna

Paní Týna bydlí v domečku se zahradou na okraji Prahy se svým manželem, dcerou, dvěma kočkami a psem. Další počet psů se neustále mění. Hned za brankou mě uvítal nejspíše kříženec huskyho a pak další dva o něco menší kříženci. Na parapetu se vyvaloval zrzavý kocour, který na moji přítomnost nijak nereagoval. Jak jsem pochopila později z vyprávění, pouze husky je jejich vlastní a další psi jsou zde právě v dočasné péči. Psi se po domě pohybovali zcela bez omezení, dovnitř i ven, stejně tak kočky, které však většinou někde polehávali.

3.2. Analýza a interpretace dat

3.2.1. Raná výchova k péči o zvířata

Pečovatele jsem hned první otázkou požádala, aby mi pověděli o svých prvních zkušenostech se zvířaty. Vztah ke zvířatům se v této formě dobrovolné činnosti velice důležitý, proto bylo pro můj výzkum podstatné, kdy a za jakých okolností se tento vztah začal vytvářet.

Z výzkumu následně vyplynulo, že všichni pečovatelé se poprvé blíže seznámili se zvířaty už v dětském věku, kdy jejich rodina zvířata vlastnila.

„Jako holka, když jsem byla mrňavá, tak jsme měli samý psy. Babička měla, naši měli psy na chatě....no a to jsem k tomu měla kladnej, jako ke psům, kladnej vztah, ke kočkám taky, neublížila bych jim....“ [Milena]

„Hmm, my jsme měli hrozně moc zvířat, když jsem byla malá. My jsme bydleli u lesa, ve velkém baráku a můj otec sbíral fakt všechno co se našlo..... takže musím říct, že co se týče zvířat tak jsem vyrůstala spíše se zvířatama, než s lidma. K těm lidem jsem nikdy neměla blízký vztah, ale k těm zvířatům vždycky, už od útlého věku.“ [Vanda]

Pouze jedna pečovatelka žádné zvíře, po dobu co bydlela s rodiči, neměla. Jako důvod uvedla, že rodiče v té době neměli dostatek informací, jak se o určité zvíře starat. Rovněž se v rámci rozhodování tom zda zvíře pořídit či nepořídit řídili stereotypy (jak je nyní konzultantka popisuje) týkající se toho, co zvíře (ne)potřebuje, aby bylo spokojené.

„...on (otec) on nechtěl doma zvíře, protože nevěděl jak se o něj starat, aby mu neublížoval prostě, jo vůbec netušil..... No nicméně mě naučil, že s lidma, který chtěj týrat zvířata se prostě nevyjednává, že je dobrý nějaká forma násilí a že to pak jde líp. Toho se pokud to jen zákon umožňuje, snažím držet do dneška.“ [Lenka]

Pominu nyní poslední pečovatelku, která v mládí zvířata nechovala (později se k ní vrátím) a budu se soustředit na zbylé, jejichž vyprávění jsou velmi podobná. První dlouhodobější interakce se zvířaty, různých druhů v různém počtu, proběhla již v rámci dětství a dospívání, kdy rodina pečovatele tyto zvířata vlastnila. Všichni pečovatelé se o těchto zvířatech vyjadřovali v pozitivním smyslu a mluvili o hezkém vztahu, který k nim měli. Zároveň nesli pečovatelé za tyto zvířata svou část odpovědnosti ve formě povinnosti venčení, krmení a další potřebné péče.

Rodina je tou, která zajišťuje primární socializaci, naučí dítě všemu, co potřebuje pro život v dané společnosti. Některé způsoby chování jsou v naší společnosti zcela nezbytné a osvojení některých norem zcela nutné. To jaké postavení by měla zvířata ve společnosti mít, jakou roli by měli hrát a jak by s nimi mělo být zacházeno se však liší případ od případu. Role jednotlivých druhů zvířat, to jakým způsobem by s nimi člověk měl zacházet, je samozřejmě legislativně ukotveno. Jaké informace, týkající se zvířat, si dítě odnese od svých rodičů a blízkých však mohou mít různorodý charakter. Děti odpozorovávají typické projevy chování svých rodičů, které pak napodobují.

Je otázkou, zda by si pečovatelé vytvořili obdobnou představu, o tom jaké postavení by mělo mít zvíře ve společnosti a jak by s ním měl člověk zacházet, pokud by jejich rodiče neměli ke zvířatům kladný vztah nebo pokud by byli svědky týrání zvířat ze strany rodiny. Je možné, že by si vytvořili představu o zvířeti jako o pouhé podřadné věci. To je však pouhá anticipace.

Nyní se vrátím k paní Lence, která zvířata doma neměla. I přesto, že s nimi nevyrostala v těsném kontaktu, je zřejmé (i z výše zmíněné citace), že i tak se od rodičů naučila, jakým způsobem by se měli lidé, i ona sama, ke zvířatům chovat.

Přestože měli různé zkušenosti, některé zvířata měli některé ne, přesto si vytvořili obdobný vztah ke zvířatům zahrnující jak lásku a sympatii tak i vědomí zodpovědnosti za tvora, který je na nich závislý.

Pouze čtyři pečovatelé měli vlastní děti, nicméně z jejich vyprávění bylo zřejmé, že své děti vychovávali ve smyslu pozitivního vztahu ke zvířatům. To co se tedy naučili od svých rodičů a v průběhu dalšího života o zvířatech a vztahu k nim, následně aplikovali při výchově svých vlastních dětí.

„To jsme měli slepice, králíky, tohle všechno....ta se popelila ve slepičincích. Dokonce je i jedla. Dobrý, kolem ní dva psi, husy, v tomhle si hrála..... já jsem jim pořád kladla na srdce, jakýkoli zvíře si pořídíte, musíte se celý život, dokud bude žít starat.“ [Milena]

„Děti by se měli starat zvířátka, kdy je chtějí. Naše holka to má stejně. Mami já bych chtěla tohle a tohle. Já nemám se zvířaty problém, jen si myslím, že je potřeba těm dětem vysvětlit, že to není jenom ťuťu ňuňu, ale váží se k tomu nějaké povinnosti.já ji vedla od malička k tomu, že zvířátka nejsou jen pro zábavu, ale jsou s nimi spojené určité povinnosti.“ [Týna]

3.2.2. Od dětství po současnou činnost

Pečovatelé mi dále vyprávěli o svém životě a zkušenostech, kteří oni sami považovali relevantní. Z dětství tedy plynule přešli k interpretacím jejich dalšího života, ještě předtím, než se dostali k činnosti, které je věnují v současnosti. V jejich interpretacích vlastního života, až po moment, kdy se začali v problematice opuštěných zvířat plně angažovat, se vyskytovala zvířata v různých rolích i situacích.

„No a ještě potom co jsem se vdala, byli malý děti, no to jsme měli asi 12 nebo 13 koček, tak průběžně a celkově teďkon jsem měla během posledních 20 let tři psy.....to všechno bylo, co nám kdo dal, u nás se to vždycky sešlo, protože tady je jako budou mít dobře....zas mi to nedalo, abych je šoupla někam jinam. To já bych neudělala. To já mám záchranařský tendence.“ [Milena]

„...měla jsem strašnou potřebu se jako někde realizovat, co se těch zvířat týče jakoby pomáhat....já jsem jako malá tahala domů všechny zvířata...no takže jsem si našla na internetu, první útulek, který tam na mě vypadl, byl libeňský....začala jsem jim pomáhat každé víkend, když jsem měla volno....“ [Markéta]

U všech pečovatelů interakce se zvířaty probíhala i dále v jejich životě. Všichni se rovněž věnovali nějaké pomoci zvířatům, ať už formou spolupráce s nějakou organizací či, mohu-li použít tento výraz, na vlastní pěst. Uvedla jsem pouze dvě citace, ač by se z každého

rozhovoru dalo něco vybrat. Zkušenosti jednotlivých pečovatelů byly skutečně rozmanité. Jedna zachraňovala veverčí miminko, další pomáhala zvířatům v rámci firemních sbírek. Příběhy jsou různé jen s jedním pojítkem a tím je právě zvíře.

Důvody proč se pečovatelé rozhodli opuštěným zvířatům skutečně aktivně pomáhat, jsou různé. U většiny se jednalo o pouhý přechod z částečné pomoci zvířatům až po plnou angažovanost. Částečnou pomocí míním aktivity na pomoc opuštěným zvířatům, které však výrazným způsobem nezasahovaly do života pečovatele. U některých pečovatelů lze ve vyprávění najít okamžik, který já označuji jako bod zlomu – tedy ta chvíle kdy se pečovatel rozhodl této činnosti věnovat naplno. Například paní Týna jako bod zlomu popisuje návštěvu psího útulku v Tróji.

„Jsme tam vezli s manželem nějaký dobrůtky pro psi do Tróji. Nevím, tenkrát mě to fakt vzalo. Já bych si to nejradši všechno vzala domů....no a říkala jsem si co bych jako mohla dělat (pro zvířata)“ [Týna]

U paní Markéty to byl fakt, že majitelky útulku zemřeli a ona v té době byla jediný brigádník a vše zůstalo na ní. Paní Tereza pomohla jedné paní s přeplněným depozitem a několik koček si odvezla domů. Někteří pečovatelé uvedli, že se v podstatě jednalo jen o náhodu. Zvířatům pomáhali, nicméně nikdy více nepřemýšleli o tom, že by tuto činnost prováděli pod záštitou nějaké organizace.

Poté co se v problematice opuštěných zvířat začali více angažovat (vedoucí útulku, stálý pracovník....) pečovatelé popisují změnu/vývoj, kterou já označuji pojmem „rozjetý vlak, ze kterého nejde vystoupit“.

„Víte ono je to všechno pozvolný. Ono vás to tak vcucne. Ale tak pozvolna, že ani nevíte, už si neuvědomujete, jak to bylo předtím.....takže je to pozvolný, že je to jako, když šlápnete pod sněhem na ukrytou ledovou klouzačku a pořád si říkáte ještě je to dobrý, ještě to jede pomalu, ale prostě když z ní nevystoupíte během prvního metru, tak už nevystoupíte.“ [Lenka]

Postupem času si pečovatelé začali uvědomovat, že pomoc zvířatům s sebou přináší mnohá úskalí a při své činnosti musí překonávat mnoho překážek. Jak po finanční stránce, tak i neschopností se se svou činností zasadit o jakoukoli větší změnu.

„Tak nějak jsem se vzdala naděje, že se něco změní. Člověk si říká, že je lepší dělat něco, než nedělat nic, ale takový ten počáteční elán dost opadl na rovinu.“ [Vanda]

Z této citace paní Vandy je zřejmé, že během této činnosti se člověk nestále střetává s lidmi, podle kterých zvíře není ničím důležitým. Dochází zde k určité deziluzi ve směru nějakého většího zásahu do dané problematiky ve prospěch zvířat. Jedna z pečovatelek svou činnost označila jako pouhou kapku v moři. Toto nepříjemné vystřízlivění však nikomu z těchto pečovatelů nebrání v tom, aby se pomoci zvířat nadále nevěnoval naplno, byť si jsou dobře vědomi, že žádné větší změny nedosáhnou. Záleží jim tedy na každém jednom zvířeti, kterému mohou pomoci.

3.2.3. Zvířata - těm chci pomáhat

Všichni pečovatelé měli doma svá zvířata. Ve všech případech se jednalo buď o psy, nebo kočky, avšak ne vždy druh, který by odpovídal zaměření dané organizace, ve které se angažují. Nebylo však výjimkou, že některá zvířata pocházela z útulku, kde provádí svou činnost.

„Já jsem je v podstatě vždycky brala jako děti. Ne jsou to naši miláčci. Samozřejmě, když pak má člověk vlastní děti, tak je to něco jiného. Ale ty zvířata mají pořád svoje místo.“ [Týna]

„No já nevím....bez ní (vlastní fenky) by ten život byl takovej jako poloviční smutnej....já nevím, prostě když přijdete domů vás tady někdo čeká, je tady prostě ten život jo?“ [Markéta]

V provedených rozhovorech bylo často zvíře označováno jako člen domácnosti nebo rodiny. Objevilo se zde i přirovnání k dítěti. Což je pochopitelné vzhledem k faktu, že tato zvířata sdílí s jedincem společnou domácnost. Vzhledem k tomu, že se jedná o domácí zvířata, mají jako taková přístup do všech prostor a sdílí tedy s pečovateli téměř všechny momenty jejich pobytu doma. Přítomnost psů a koček v domácnosti s sebou bezesporu nese nutnost člověka přizpůsobit jim některé své aktivity.

„Takže mám teď dva psy, koupila jsem si kvůli nim byt s zahradou, aby měli nějaký vyžití...“ [Vanda]

„Tak my máme pět záchodů (pro kočky) a dvakrát denně je musíme čistit.....takže většinou je to tak, že ráno čistím já, protože mám víc času a večer manžel, protože je míň ospalej. Ale oba dva každý den nadáváme.“ [Lenka]

Z výše zmíněných citací je patrné, že obě pečovatelky nějakým způsobem podřídily svůj život, ať už ve větší či menší míře, zvířatům, které vlastnily. Vztah mezi člověkem a zvířetem, které chová, má reciproční charakter. Člověk zvířeti poskytuje péči a stará se o jeho potřeby zatímco zvíře se odvděčuje svou společností a náklonností. Pozitivní pocity, které majiteli přináší vlastnictví zvířete, jsou tedy důvodem, proč je člověk ochoten uzpůsobovat své zvyklosti s ohledem na dané zvíře.

Téměř všichni pečovatelé (kromě jedné, jejíž činnost tyto kompetence neobsahuje) vyjadřovali velký zájem o budoucí život opuštěných zvířat, která se nachází v místě činnosti a to hlavně ve směru jejich umístování.

„To umístování koček беру jako to hlavní, protože jsem příšerně paranoidní a chci osobně poznat každého, kdo má od nás kočku.....já i když neznám všechny, tak se prostě musí mít stejně dobře jako moje kočky doma.“ [Lenka]

„Komunikuju s lidma, co volají a píšou, vybírám zájemce o psy, abychom to namatchovali správně, správného člověka ke správnému psovi a to jde prakticky jenom za mnou. To jsem si vyměnila, že to budu prakticky řešit jenom já, protože já mám pocit, že to dokážu správně napárovat a nikomu jinému v tom nevěřím.“ [Vanda]

„Oni si je sice proklepnou, ale já si dělám vlastní pohovor na vlastnictví psa.“ [Týna]

Nalezení nového domova pro zvíře a tedy i jeho budoucí život berou pečovatelé jako svou osobní zodpovědnost. I v případech, kdy tato zvířata nežijí s pečovatelem doma (Útulek Kočička Micka, Azyl pro opuštěné psy v Praze), je zde vidět zájem o to, aby dané zvíře žilo spokojený život. Důležité tedy není rozlišení na moje zvíře a zvíře co jsme zachránili, ale spíše o zájem o dané zvíře. Nezáleží tedy na tom, kolik času s daným zvířetem pečovatel strávil a zda měli možnost si vytvořit hlubší vztah, ale na celkovém vnímání vztahu člověk-zvíře, tak jak ho pečovatelé považují za správný. A mají zájem o to, aby každé zvíře, které mají na starost, mělo možnost si tento vztah v budoucnu utvořit se svými novými majiteli.

Otázka, zda pečovatelé někdy uvažovali o jiné formě pomoci, jiné dobrovolné činnosti, se ukázala jako klíčová. Všichni pečovatelé se totožně vyjádřili o tom, že hlavním důvodem, proč se rozhodli aktivně provádět dobrovolnou činnost, nehrála ani tolik potřeba pomáhat (bez ohledu na to v jaké oblasti), ale zájem pomáhat konkrétně zvířatům.

„(jde o zvířata nebo o potřebu pomáhat?) Rozhodně zvířata. Jsou mraky lidí, kteří pomáhají seniorům a dětem a tak podobně a zdaleka nedostatek lidí co aktivně pomáhají zvířatům.“ [Lenka]

„Mě to s téma zvířatama baví. To jako spíš upřednostňuju pomoc těm zvířátkům.“ [Milena]

„Já celkově nemám ráda bezmoc, takže já se angažuju někde, kde mám pocit, že ty oběti nebo jak to říct, že jsou prostě bezmocný a nemůžou s tou svojí situací nic dělat.....zvířata mi byly vždycky bližší, než lidi svým způsobem, protože jsou bezelstný a jsou to čistější duše, než my.....práce s téma zvířatama mě uklidňuje a naplňuje“ [Vanda]

Jak jsem již zmiňovala v předchozí kapitole, zvířata provázela tyto pečovatele v průběhu celého života, ještě předtím, než se dostali ke své současné činnosti. Dle Meada je to kým jsme, něčím, co jsme získali v průběhu života interakcemi s jinými. Ten však odmítal, že by zvíře šlo brát jako interagující partner. Nicméně z výpovědí pečovatelů je zřejmé, že vztah a interakce se zvířaty je provázely po celý život a někteří z nich preferovali společnost zvířat nad společností lidí. Z tohoto hlediska si myslím, že je možné hledět na zvíře jako na interagujícího partnera, který je do určité míry schopen utvářet to, kým jsme.

3.2.4. Není to jen práce

Při rozhovorech s pečovateli jsem při dotazech na jejich činnost užívala výraz *práce*. Čistě za účelem potřeby nějak tuto činnost pojmenovat, i přesto, že výraz práce často evokuje spíše výdělečnou činnost. Práci je však možno rovněž vnímat jako cílevědomou činnost člověka, která vytváří nové hodnoty – statky nebo služby. Jednou z mých výzkumných otázek je, jak sami pečovatelé definují svou dobrovolnou činnost a v čem spočívá motivace tuto činnost provádět. V rozhovorech jsem se pečovateli dotazovala, co pro ně jejich práce znamená a co je k ní motivuje. V průběhu rozhovorů se ukázalo, že tyto dvě otázky jsou úzce propojené. Interpretace pečovatelů týkající se těchto dvou oblastí, se neobjevovaly pouze jako odpovědi na dané otázky, ale objevovaly se v celém průběhu rozhovorů. Pro toto téma by

bylo možné zvolit mnohem více citací, nicméně jsem se pokusila vybrat ty, které nejlépe ukazují, co pro pečovatele jejich činnost znamená a s tím související motivace.

„No jako já prostě musím, protože mám pocit, že kdybych to přestala dělat, tak na to zařvou nějaký zvířata s to si nemůžu dovolit.....tohle bych nikomu nepřenechala, protože mám pocit, že by to nikdo nedělal s takovým nasazením jako já.“ [Lenka]

Paní Lenka dělá vedoucí útulku už několik let. V průběhu té doby musela skončit v práci (nyní pracuje z domova), protože kolegové i nadřízení měli problém s jejím odbíháním a řešením telefonátů týkajících se koček. Z jejího vyprávění i z výše zmíněné citace je zřejmé, že záchranu a pomoc opuštěným či jinak zanedbaným kočkám, vnímá jako svou osobní zodpovědnost. Ve vztahu k druhé půlce citace můžeme dokonce použít i výraz poslání.

„To je jenom, že člověk tohle dělá, aby přišel na jiný myšlenky a ty kočky pomáhají těm lidem co se týče psychiky a vůbec celkově.....Mě samotné dělá radost, že jsou v pohodě a spokojený a zdravý. A že se mají dobře. Má to ten psychologický efekt.“ [Milena]

Paní Milena se k práci v útulku dostala náhodou, začala zde uklízet, aby přišla na jiné myšlenky. Poté „povýšila“ na ošetřovatelku a stala se stálým zaměstnancem. Paní Milena zmiňuje psychologický efekt, jaký na ní takové práce má. Propojila tak smysluplné využití volného času a pomoci zvířatům, ke kterým už má kladný vztah od dětství.

„Je to asi trošku droga už. Já nevím, prostě to je nebo nějak takovej, že vám to dává pocit....jak se to řekne....naplnění, jakože jste tady na tom světě k něčemu....je to prostě dobrý pocit, že pomůžu, když zachráníme zvíře, udáme ho, ten pes prostě má najednou krásnej život, vím, že jsme pro něj udělali to nejlepší, tak z toho mám ten dobrý pocit.“ [Markéta]

„...řekněme, že mám pocit, že člověk si tak nějak musí ten pobyt tady na tom světě nějak zasloužit, že to není o tom, abychom si tady užívali a koupili si poslední káru a jezdili na dovolený nevím kam, ale že prostě bychom všichni měli tak udělat něco pro ten svět.“ [Vanda]

Obě tyto pečovatelky vidí ve své činnosti něco víc, než jen pomoc zvířatům a to určité ospravedlnění jejich pobytu na světě. Pomoc potřebným vidí jako něco zcela samozřejmého, co by měl dělat každý člověk. Mnoho lidí bere svůj život jako samozřejmost, kterou si není

potřeba nijak zasloužit. Markéta s Vandou toto vnímají jinak. V pomoci zvířatům spatřují svůj životní smysl, který rovněž přináší potěšení, pokud se zvířatům pomohou k tomu, aby našli dobrý domov.

3.2.5. Nevyhnutelnost emocionálního odstupu

Pokud mezi sebou má zvíře a jeho majitel vztah založený na vzájemném porozumění a lásce, je zcela pochopitelné, že pokud má zvíře nějaké zdravotní potíže či dokonce zemře, vyvolá to v jeho majiteli smutek. Zvíře je součástí života svého majitele, pro kterého těžké se s jeho případnou ztrátou vyrovnat. Pokud je o zvíře dobře postaráno, trvá jeho život mnoho let. Majitel není tedy konfrontován s těmito pocity spojené s nemocí či úmrtím zvířete příliš často. Oproti tomu v útulcích pro zvířata jsou zranění, nemoc a smrt každodenní realitou.

„Taky si člověk pobřečí tady, když Daníček, to na něj přijde a člověk neví, co má dělat. Teď byl nemocný.....tak mrtvičku nebo tak, to mají i zvířátka. No obřečí i ty zvířátka no.....když je jim špatně.....Jsem nejednu kočku tady obřečela.“ [Milena]

Do útulků se nedostávají pouze zvířata, která tam přinesli lidé, kteří už je nemohou mít doma. Rovněž se jedná o opuštěná zvířata žijící na ulici, popřípadě týraná svými původními majiteli. Stav těchto zvířat je často špatný jak po fyzické, tak psychické stránce. V každém útulku je mnoho zvířat, která jsou v léčení či handicapovaná. Ochrnutí, chybějící končetiny, slepota či špatná funkce orgánů není žádnou výjimkou. S rozhodnutím, zda zvíře ve špatném zdravotním stavu nadále léčit nebo přistoupit k usnutí, se běžný majitel zvířete setká pouze párkrát za svůj život. Pokud se, ale věnujete i opuštěným zvířatům, musíte toto rozhodnutí činit čím dál častěji. Nejde pouze o nemoc a smrt, ale o denní kontakt s bezmocnými, smutnými zvířaty. Z tohoto důvodu je určitý emocionální odstup dle těchto pečovatelů nezbytný.

„No samozřejmě....je to hrozně smutný, ale člověk se prostě postupem času, když tuhle práci děláte, tak nějak obrní. Je to třeba i na začátku, když jsem tohle dělala, jsem si každého druhého psa chtěla brát domů.....takže člověk prostě nějak se obrní nebo udělá si nějakou takovou skořápku, aby vydržel.....Já jsem byla hodně taková citlivá na tyhle záležitosti, co se týče zvířat a nějakýho utrpení kolem nich a tohle pak, když člověk dělá a je v tom pořád a vidí to samozřejmě se dostane do hloubi toho celého problému.....a když jste v tom tak vás to úplně rozdrťí a pak si myslím, že to už nemůžete dělat. Anebo to prostě vydržíte, přežijete a obrníte se....“ [Markéta]

Tak jak zde zmiňuje paní Markéta, je pro tuto práci nutné vytvořit si kolem sebe jakýsi obranný štít. Všichni pečovatelé se zvířaty žili celý svůj život a utvořili si k nim pozitivní vztah. Tato dobrovolná činnost, kterou se zabývají, je, jak bylo již zmíněno v předchozí kapitole, založena na pozitivním vztahu jedince se zvířaty, s nímž je spojená netolerance bezpráví a odmítání jakékoli formy týrání zvířat (v další kapitole). Každodenní setkávání s utrpením zvířat vyvolává jak vztek, tak smutek nad osudy těchto zvířat.

„Ale pozor zase v útulku je největší cesta k tomu, abyste....a fakt to platí u těch kočičích útulků úplně, strašně prostě je to na jednu stranu vyčerpávající práce a musíte znát svůj limit, jak ho neznáte tak už těm kočkám nepomáháte....už v momentě, kdy přeženete tu hranici, tak nepomáháte.“ [Tereza]

Paní Tereza zde ukazuje na zajímavou změnu, kterou různými slovy zmiňovali i ostatní pečovatelé. Tato změna spočívá v uvědomění si, že nelze pomoci každému zvířeti. A snaha o to může mít často opačný účinek. I přestože chtějí pomoci všem zvířatům, je nutné uvědomit si, že to není možné. Útulky mají omezené množství financí, prostor i počet pracovníků, tudíž i počet zvířat, o které je možno se postarat, aniž by nějak strádali, je omezený. Pokud by bylo zvířat přijato více, mohlo by dojít k potyčkám mezi nimi, šíření nemocí i nedostatek financí na kvalitní péči. Proto, tak jak říká paní Tereza, je nutné znát svou hranici, aby člověk ještě zvířatům pomáhal a ne naopak.

3.2.6. Já a "ti špatní"

Negativní hodnocení jedinců, kteří se z hlediska těchto pečovatelů nechovají, ke zvířatům správně, se objevovaly v průběhu všech rozhovorů, často i vícekrát. Tyto skupiny lidí kategorizují z hlediska toho, jakým způsobem se „proviňují“ proti zvířatům a z toho plynoucí jak moc mohou být pro zvíře nebezpeční, alespoň z pohledu pečovatelů. Určitým způsobem se pečovatelé vymezují i vůči lidem, kteří sice vyjadřují zájem a lásku ke zvířatům, nicméně nijak nepomáhají těm, která to potřebují.

„Spousta lidí to obdivuje. Já jsem teda lehce alergická na to já to obdivuju, protože já to obdivuju, protože já bych to dělat nechtěl nebo nemohl.....“ [Vanda]

Tyto negativní postoje jsou dle mého názoru způsobeny hlavně faktem, že pro tyto pečovatele je pomoc zvířatům každodenní realitou, která je neodmyslitelně spjata s formou dobrovolné pomoci, jíž si zvolili. Lásky a vztah ke zvířatům jde dle jejich názoru ruku v ruce s pomocí a péčí nejen o zvířata, která mají doma, ale i o ty, které „svého“ člověka, který by se

o ně postaral, nemají. Neochota nebo nezájem o pomoc z úst tak zvaného milovníka zvířat je pro ně částečně nepochopitelná a nepřírozená. Výrok „mám rád zvířata“ lze tedy vyložit mnoha způsoby ve vztahu k subjektivnímu postoji daného člověka.

Další kategorii pro ně představují lidé, kteří sice zvířata přímo fyzicky netýrají, nicméně odmítají zodpovědnost za své zvíře a za to, aby žilo spokojený život. Jedna z pečovatelek toto chování označila jako: takové medium týrání.

„To jsem tady měla taky jednoho, co ho dali majitelé pryč, protože se jim počůrával. No jasně, mimino prostě čůrá, to bych vraždila. Jako dáte mimino pryč protože čůrá? Vy ste asi uměl už od kojence na nočník, že jo.“ [Týna]

*„Ted' je to pět, osm lidí za den, který vám volají s tím, že potřebují toho čokla okamžitě ted' odvízt jinak ho někde vyhoděj. Z důvodu nepostavily se mu uši, to si nedělám srandu, nebo se stěhuju a neůžu si vzít psa s sebou. Tak se do**dele přestěhujte tam, abyste ho mohli mít, to vůbec neexistuje, ten pes je prostě na chvíli dokavad' se jim hodí a nepředstavuje žádnou zátěž. Jakmile přijde cokoliv, sebemenší nějaká inconvenience ať už to znamená stěhování, v práci změna, narození dítěte, nový přítel, přítelkyně, tak pes už tam nemá místo a jde pryč jako stará pračka.“ [Vanda]*

Pro tyto skupiny je osvojení zvířete, z pohledu pečovatelů, často záležitostí velmi impulzivní bez ohledu na možné budoucí nepohodlí, které jde často ruku v ruce s vlastnictvím zvířete závislém na daném člověku. S těmito lidmi se v rámci své činnosti setkávají nejvíce, proto je zcela pochopitelné, že své rozhorčení směřovali nejčastěji právě na ně. Z jejich pohledu tito lidé pořízení zvířete berou jako pořízení jakékoli jiné věci, bez důkladného rozmyslu s vědomím, že jakmile se tato „věc“ už nebude hodit, tak jí jednoduše vrátí.

Je zajímavé, že téma vymezování vůči těm, kteří se o zvířata dobře nestarají, se objevovalo v rozhovorech až při vyprávění o současné činnosti. Když účastníci rozhovoru mluvili svém životě a zvířatech ještě před dobou, než se této problematice začali plně věnovat, jednalo se většinou o pozitivní události a zkušenosti. Až poté co se rozhovor přesunul k tématu současné činnosti, začali se objevovat špatné zkušenosti a negativní hodnocení často i ve formě vulgarismů. Někteří z pečovatelů vidí svou současnost jako příčinuzhoršení vztahů s lidmi.

„Mě se samozřejmě o dost zhoršil vztah k lidem. Díky tomu. Já jsem dřív, než jsem vlastně tohle začala dělat všechno, tak jsem netušila čeho všeho je člověk schopnej a kolik takovejch lidí vlastně je a tímhle tím, že jsme se dostali tady do tohohle koloběhu denního, kdy prostě vám furt někdo volá, že si nemůže psa nechat z tohohle důvodu, někdo mluví tak jako, že jako že my jsme tady vlastně od toho abychom je zbavili toho psa, kterej je obtěžuje....tak, tak vás to prostě strašně ovlivní. Najednou vidíte kolik lidí na světě chodí a nemají absolutně žádněj charakter, nemaj žádněj soucit.“ [Markéta]

Došlo zde k rozčarování a uvědomění si, čeho všeho jsou lidé schopní. Ještě před tím, než se pečovatelé začali této činnosti plně věnovat, neměli možnost se s takovými lidmi setkat, alespoň ne v takové míře. Předtím možná měli představu o tom, proti čemu chtějí bojovat a kdo je jejich nepřítelem. Ten však po jejich zapojení získal reálnou podobu, jež vedla k zhoršením vztahů s lidmi, které vnímají jako příčinu utrpení zvířat, majících v péči. Konstrukce identity zde probíhá i vymezením vůči těmto nepřátelům. Těm, kteří zvíře vnímají spíše jako věc, než živého tvora schopného cítit bolest a smutek. Pečovatelé zastávají názor, že zvíře by mělo být nedílnou součástí rodiny a domácnosti se všemi právy, která se k tomuto statutu vztahují. Příčinnou této deziluze, která u pečovatelů proběhla, patří i uvědomění jak velké je množství těchto nepřátel a zároveň jak malé možnosti mají, aby tuto situaci změnili.

Závěr

Cílem mé práce bylo odhalit jaké události a zkušenosti vedly pečovatele o opuštěná zvířata k rozhodnutí se věnovat této činnosti, a jak tuto činnost vnímají oni sami. Skrze jejich interpretaci svých životních příběhů jsem chtěla zjistit, zda může mít vztah a interakce se zvířetem vliv na konstruování a současnou podobu jejich identity. A to ve směru těch charakteristik a vlastností, které oni sami považují za nedílnou součást sebe sama.

Má práce se opírá o teoretická východiska konstruování lidské identity a zároveň postavení zvířete a jeho vývoj v sociologii i naší společnosti. Vzhledem k vlastním zkušenostem se zvířaty jsem do výzkumu vstupovala s předpokladem, že zvířata, se kterými se pečovatelé denně dostávají do kontaktu i jejich vzájemný vztah a interakce se zvířaty v minulosti hrála důležitou roli v jejich rozhodnutí se této problematice více věnovat a stejně tak určitým způsobem mohla mít vliv na jejich identitu a to směru vytvoření určitých názorů a postojů

týkajících se právě zvířat a jejich postavení ve společnosti a stejně tak vlastností, které se stali jejich nedílnou součástí. Tento předpoklad byl v rámci mého výzkumu potvrzen.

Dle Baumana jsou to právě zkušenosti, které jedinec v průběhu života nasbíral, které následně určují, jak se bude v nastalých situacích cítit a jakým způsobem se zachová [Bauman, May 2010: 29]. U všech pečovatelů probíhala interakce se zvířaty celoživotně, přičemž se začala rozvíjet již v dětství, kdy jim zásady zodpovědného zacházení se zvířaty vštěpili jejich rodiče. V období mezi dětstvím a současností se pak tento vztah ke zvířatům nadále prohluboval a u všech pečovatelů se to projevilo například v tom, že vyhledávali možnosti pomoci zvířatům, byť v různých jejich formách a podobách. Někteří ještě předtím, než se začali věnovat formálnímu dobrovolnictví, tedy činnosti v dané organizaci, v jejímž rámci působí do současnosti, věnovali se dobrovolnictví neformálnímu. Například péči o nalezená zvířata v prostorech vlastního domova. Další pomáhali opuštěným zvířatům spadajícím pod konkrétní instituci, ať už jako dobrovolníci na venčení útlkových psů či materiálními dary pro vybrané útulky. Vztah a náklonnost ke zvířatům bylo něco, co tyto lidi provázelo celým životem. Odchod od rodičů, vlastní zázemí a finanční možnosti jim následně poskytly možnost tuto náklonnost orientovat směrem k opuštěným zvířatům. Přechod od této formy pomoci až k plné angažovanosti byl v jejich případě pouze jakýmsi přirozeným a plynulým přechodem, než reakcí na určitou konkrétní událost.

Pečovatelé o opuštěná zvířata nedefinují svou činnost jako práci, ale spíše jako koníček či dokonce poslání. Kladný vztah ke zvířatům si pečovatelé vytvářeli v průběhu celého života a je stále prohlubován skrze interakce se zvířaty, se kterými sdílí domácnost. Stejný vzájemný vztah, který mají se svými zvířaty, péče, které se jim od nich dostává, chtějí i pro své útlkové svěřence. To, aby se dané zvíře mělo dobře, berou jako svou osobní zodpovědnost. Tito pečovatelé se vyznačují vysokou mírou empatie a soucitu vůči zvířatům. Dobrý pocit z pomoci zvířeti vnímají jako dostatečnou odměnu za svou činnost. Tento altruismus je v jejich případě orientován čistě na zvířata. Nejde tedy o jedince, kteří by měli potřebu pomáhat pohřebním bez ohledu na oblast, ve které by jejich činnost probíhala a problémů, kterých by se týkala. Všechna zvířata se si dle jejich názoru zaslouží péči, pomoc a ochranu, stejně tak jako lidé, kteří se o sebe nemohou sami postarat. Tímto staví zvíře na úroveň člověka. Dalo by se říci i nad ní, protože pomoc zvířatům preferují a nadřazují nad pomoc lidem. Tímto se poněkud vymykají definicím dobrovolnictví, které často explicitně zmiňují pomoc jinému člověku.

Podle G.H. Meada není to kým jsme, naše identita či osobnost, něčím, s čím bychom se automaticky rodili. Získáváme jí v průběhu života skrze interakce s druhými. Poukazoval však na neschopnost zvířete fungovat jako interagující partner a nemožnost mít jakýkoli vliv na utváření osobnosti člověka. Člověk se zvířetem nemůžou být v interakci rovnocennými partnery, jelikož jednání zvířat je založeno na instinktech a tedy na rozdíl od lidského postrádá smysl. Stejně tak nejsou zvířata schopná využívat symboly. Tyto předpoklady byly následně vyvráceny dalšími výzkumy, které například dokazují, že některé druhy zvířat jsou schopny užívat znakovou řeč. Stejně tak i současnými výzkumy v rámci oboru Human-Animal Studies, které se snaží dokázat, že zvíře, hlavně to, které s člověkem sdílí domácnost, je zcela schopné vstupovat do smysluplných interakcí a být člověku partnerem. Tento pohled lze aplikovat i na příběhy pečovatелů, v nichž byla celoživotní interakce se zvířetem vždy společným jmenovatelem. Někteří pečovatелé navíc explicitně uvedli, že právě denní interakce se zvířaty v rámci jejich činnosti, měla vliv na jejich osobnost a vnímání určitých situací. Pečovatelé v tomto směru uváděli vlastní změnu psychiky a určitého citového obrnění, jehož existenci vnímají jako naprostou nezbytnost a které bylo vytvořeno právě na základě interakce s opuštěnými zvířaty. Tato změna je zcela nezbytná pro to, aby jejich činnost byla a i nadále zůstala efektivní, stejně tak jako přijmutí faktu, že nelze zachránit všechna zvířata a nemá smysl se o to snažit. Změna nastala i na poli sociálním, ve vztahu s ostatními lidmi. Identita jedince je určována i skrze jeho odlišnost s jinými. Pečovatelé se vymezují vůči lidem, kteří se z jejich pohledu nechovají dobře ke zvířatům. Ty vnímají jako příčinu utrpení těchto zvířat. Utváří si kategorie z hlediska toho, jak může být daný člověk nebezpečný pro zvíře nebo naopak jak mu může být prospěšný. Vlastní zařazení sebe do těchto kategorií je nástrojem pro odlišení se od kategorií jiných. Tato zkušenost s pomocí zvířatům v nouzi ovlivnila, jak jejich sociální, tak osobní identitu. Sociální z hlediska příslušnosti k určité kategorii lidí a osobní ve směru jakým nyní vnímají sebe sama – jako člověka, který je ochotný obětovat vlastní čas a pohodlí pro dobro zvířat.

Pomoc zvířatům vnímají jako nedílnou součást jejich života. Všichni z těchto pečovatелů razantně odmítli, že by mohli s touto pomocí, ať už v rámci organizace či ne, někdy přestat, ač v mnohých případech nebyli schopni říci proč. Můžeme tedy říci, že touha a potřeba pomáhat zvířatům se stala součástí jejich identity, jelikož si sami nejsou schopni představit, že by bez ní mohli existovat.

Seznam literatury

- ALGER, Janet M. a Steven F. ALGER. BeyondMead: SymbolicInteractionbetweenHumans and Felines.*Society&Animals*. 1997, 5.
- ALGER, Janet M., and Steven F. Alge. CatCulture, HumanCulture: AnEthnographic Study of a CatShelter. *Society and Animals*. 1999, 7.
- BAUMAN, Zygmunt a Tim MAY. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. Studijní texty. ISBN 978-80-7419-026-1.
- BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1999. ISBN: 80-85959-46-1.
- FINKELSTEIN, M. A., BRANNICK, M.T. 2007. Applyingtheoriesofinstituionalhelping to informalvolunteering: motives, role identity, and prosocial personality. *SocialBehavior& Personality: AnInternational Journal*, Vol. 35 Issue 1
- FRAŇKOVÁ, Slávka. *Zvíře jako partner a průvodce člověka: sborník ze semináře konaného ve dnech 12. až 14.září 1997 ve Slapech nad Vltavou*, Praha: Archa, 1999.
- FRIČ, Pavol a Tereza POSPÍŠILOVÁ. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: Agnes : Hestia, 2010. ISBN 978-80-903696-8-9.
- GIDDENS, Anthony a Philip W. SUTTON. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 2013, ISBN 978-80-257-0807-1
- HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. 7. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0534-0.
- Musick, M. A., Wilson J. 2008. *Volunteers: A Social Profile*. Bloomington: Indiana University Press.
- Müllerová, Hana a Vojtěch STEJSKAL. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013. Společnost. ISBN 978-80-200-2317-9.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 2. vyd., rozšířené, přepracované. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.
- REED P. B. a K.L. SELBEE. 2003. Do PeoplewhoVolunteerHave a DistinctiveEthos? In. Dekker P.
- and Halman L. *TheValuesofVolunteering: CrossCulturalPerspectives*. New York: KluwerAcademic/PlenumPublishers.
- ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-86931-48-6.
- VANDROVCOVÁ, Tereza. *Sociologie zvířat: přehledová stat' o oboru Human-Animal Studies* [online]. 2010 [cit. 2016-01-30]. Dostupné z: http://humanimal.cz/texty_soubory/sociologie-zvirat.html

VANDROVCOVÁ, Tereza. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. 1. Praha: Triton, 2011

VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Člověk a zvíře*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0756-3.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2. Přepřacované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2008. Psyché. ISBN 978-80-247-1428-8.

WEBSTER, John. *Životní pohoda zvířat: kulhání k ráji: praktický přístup k nápravě problému naší nadvlády nad zvířaty*. 1. Praha: Práh, 2009.

Wilson, J. 2000. „Volunteering“, *Annual Review of Sociology*.

Internetové zdroje

DUBEN, Josef. *Stop "množárnám"?* [online]. [cit. 2016-05-08]. Dostupné z: <http://www.pesweb.cz/cz/821.stop-mnozirnám>

HEJHALOVÁ, I. (2004): Jak štěkají psi a lidé. *Biograf* (34): 105 odst. Dostupné na adrese: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3403>

HODEK, Eva. *Problematika útulků v ČR* [online]. In: . [cit. 2016-05-08]. Dostupné z: <http://www.muj-pes.cz/utulky/problematika-utulku-v-cr-694.html>

KOS, Marek. *Jak to chodí v psím útulku* [online]. In: . [cit. 2016-05-08]. Dostupné z: <http://dogslife.cz/psi-clanky/jak-to-chodi-v-psim-utulku>

MACHOVÁ, Tereza. *Jak to chodí v psím útulku* [online]. In: . [cit. 2016-05-08]. Dostupné z: <http://www.pesweb.cz/cz/1573.predstavujeme-obcanske-sdruzeni-home4pets>

NEUMANN, Sandra L. *Animal Welfare Volunteers:: Who Are They and Why Do They Do What They Do? Anthrozoös* [online]. [cit. 2016-05-08]. ISSN 1753-0377.

SANDERS, Clinton R.. *The Sociology of Human-Animal Interaction and Relationships* [online]. 2006 [cit. 2016-01-30]. Dostupné z: <https://networks.h-net.org/node/16560/pages/32228/sociology-human-animal-interaction-and-relationships-clinton-r-sanders>